

1765
ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

— — — — —
«Α μὲν ἐπίστασαι, διαφύλαττε ταῖς μελέταις·
ἃ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάβανε ταῖς ἐπιστήμαϊς».
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΕΤΟΣ 1920

— — — — —
Προεδρεία δεσποινίδος ΒΙΡΓΙΝΙΑΣ Α. ΕΥΝΔΑ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1920

ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΟΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΑΔΙΑ

« Ἄ μὲν ἐπίστασαι, διαφύλαττε ταῖς μελέταις·
ἂ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάβανε ταῖς ἐπιστήμασι ».
ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΕΤΟΣ 1920

Προεδρεία δεσποινίδος ΒΙΡΓΙΝΙΑΣ Α. ΞΥΝΔΑ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1920

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΕΡΓΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΦΑΝΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟ ΣΥΝΟΙΚΙΑΙ

Διατριβαὶ τοῦ Μ. χαρτοφύλακος καὶ χρονογράφου τῆς Μ. Ἐκκλησίας ΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΓΕΔΕΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ τῶν ἑλληνίδων Ἀγαθοεργὸς Σύλλογος ἀπεφάσισε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1919 νὰ συστήσῃ «Βιβλιοθήκην ὠφελίμων γνώσεων», ἐκδιδομένην κατὰ χρονικὰ διαστήματα ἀόριστα, συντασσομένην ὑπὸ τῶν διακρινομένων παρ' ἡμῖν ἑλλήνων λογίων, μάλιστα δὲ μελῶν ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου. Τὸ χρέος τῆς «Βιβλιοθήκης» θὰ ἐκτιμῶσιν οἱ ὁμογενεῖς ἐν τῷ μέλλοντι, πρῶτιστοι δὲ οἱ προκίσαντες ὑλικῶς τὴν ἐπιχείρησιν, τοὺς ὁποίους ὁ Σύλλογος θεωρεῖ ἰδρυτὰς αὐτῆς, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγράφει εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος φυλλαδίου, θὰ ἀναγράφη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ δευτέρου.

Τὴν ἐπιστασίαν καὶ διαχείρισιν τῆς ἐκδόσεως ἐνεπίστευσεν ὁ Σύλλογος εἰς ἰδίαν ἐπιτροπέαν, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμεῖς, αἵτινες ἐπικαλούμεθα τὴν ἐπιείκειαν τῶν ὁμογενῶν, ἐάν ποῦ παρατηρηθῇ τις ἔλλειψις εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς τόσον ὠφελίμου ταύτης ὑποθέσεως.

Ἐν Κωνσταντίνου πόλει (Φανάρι) 31 ἰανουαρίου 1920.

Ἡ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ

Ὀυρανία Θ. Κελαηδέτου (πρόεδρος)
Εὐφροσύνη Ν. Κιραγιαννίδου
Ζηνοβία Γ. Πατρύκη
Σοφία Ἰω. Ἰωαννίδου
Ἐλισάβετ Μ. Τσιμέντογλου (ταμίας καὶ γραμματεὺς)

Α'

ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΣ*

Ὑπερθεν τῆς θύρας τοῦ παλαιωθέντος οἴκου τῆς ἐν Φαναρίῳ Λέσχης, τῆς σεμνυνομένης ἐπ' ὀνόματι τῆς τῶν Μουσῶν μητρὸς, ἀνεστηλώθη, κατὰ τὸ 1905 νομίζω, ἔτος ἰδρύσεως αὐτῆς τὸ 1864. Τοῦ λάθους τούτου τὴν διόρθωσιν ἐγκαίρως ὑπέβαλον, εἰς ὧτα μὲν ἀκούοντων λαλήσας, ἀλλ' ἰδὼν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔτι τὸ ψευδὲς ἔτος τῆς συστάσεως ἀνεστηλωμένον. Ἴσως ἡ «Μνημοσύνη», εἰς τὸ θῆλυ φύλον ἀνήκουσα, καὶ, κατὰ τὰς οὐκ ἀγαθὰς τῶν γλωσσῶν, μιμουμένη τὰς ὁμοφύλους, ἠθέλησε ἵνα κρύψῃ δύο τῆς ἡλικίας ἔτη εἰς τοὺς πα-

* ἀνεγνώσθη τῇ 3 δεκεμβρίου 1907 ἡ παρούσα διατριβὴ εἰς τὴν ἐτησίαν γενικὴν συνέλευσιν τῆς ἐν Φαναρίῳ λέσχης «Μνημοσύνης», καθ' ἣν παρήσαν οἱ μητροπολίται Μαρωνείας Νικόλαος (ὁ νῦν Καισαρείας), ἐκπροσωπῶν τὸν πατριάρχην Ἰωακείμ, Τιβεριοπόλεως καὶ Στρωμνίτζης (ὁ νῦν Κυδωνιῶν) Γρηγόριος, καὶ Κωνσταντῖος ὁ (μακαρίτης) Σερβίων καὶ Κοζάνης. Ἡ διατριβὴ αὕτη τύποις ἐξεδόθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἄπ' ὄλα», ἐν φυλλαδίοις δύο, τῆς 25 δεκεμβρίου 1911 καὶ τῆς 1 ἰανουαρίου 1912, μετατυπῶνται δὲ νῦν μετὰ τινων φράσεων, ἃς τότε παρέλειπεν ὁ γράψας τὴν διατριβὴν.

ραπορευομένους τὴν μεγάλην ὁδὸν Φαναρίου, ἐνῶ εἰς τὰ μέλη αὐτῆς ἀνήγγελλε τῷ 1907 ὅτι εἰσηλθὲν εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἔκτον. Οὕτως, οἱ τὸ ψευδὲς ἔτος ἐγγράψαντες διδάσκουσί με λαμπρῶς τὸ μὲν, ὅτι οἱ τὴν ζῶσαν γενεὰν ἀποτελοῦντες ἀποφεύγουσι τὸν κόπον τῆς ἐξευρενήσεως τοῦ βίου τῶν δύο πρὸ ἡμῶν γενεῶν, τὸ δὲ, ὅτι λόγος τις περὶ τῶν γενεῶν τούτων θέλει ἀναγνωσθῆ μετὰ τινος περιεργίας, εἰ οὐχὶ μετ' εὐχαριστήσεως. Ὁ λόγος ἔχει θέμα φαναριωτικὰς ἀναμνήσεις, ἐπαναγούσας εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰς κατὰ τὰς τρεῖς, ὧν ἐμνήσθη, γενεάς, ἐκείνας δῆλον οὖν, ὧν οἱ μὲν ἐσμέν υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ δὲ ἔγγονοι.

Ἡ λέξις *φαναριώτης*, ἡ δηλοῦσα τὸν κάτοικον τῆς συνοικίας ἡμῶν, κατήντησε 'να σημαίνῃ καὶ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν βίου τοῦ Γένους, τὸν ὑπουργίας εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος παρασχόντα καὶ δῆθεν ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὸν ἐκπροσωποῦντα κατὰ τοὺς κάτω χρόνους τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ πλούτου. Βεβαίως οἱ πάλαι φαναριῶται οὐδέποτε διέκριναν ἑαυτοὺς διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου = «φαναριώτης» = ὑπὸ ξένων κατασκευασθέντος πρὸς φανέρωσιν πολιτικοῦ ἢ διπλωματικοῦ συστήματος ἐλλήνων, ὑπηρετησάντων μὲν τῷ κράτει καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἀπὸ ἀλώσεως, ἀκμασάντων δὲ κυρίως ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρελθούσης, δῆλα δὴ μέχρι τοῦ 1821.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ΙΘ' καὶ κατὰ

τὰ μέσα τῆς τρίτης εἰκοσαετηρίδος αὐτῆς, μετὰ τὸ 1821, οἱ ἡμέτεροι λόγιοι καὶ οἱ ξένοι κατεσκεύασαν τὴν πλάκα τὴν ἐπιταφίαν εἰς τὴν παλαιὰν φαναριωτικὴν ἀριστοκρατίαν. Ὁ μακαρίτης Ἰακωβάκης Ρίζος ὁ Νερουλός, ἐν τῇ κατὰ τὸ 1826 ἐν Γενεύῃ τῆς Ἑλβετίας ἐκδοθείσῃ γαλλιστὶ «Ἱστορία τῶν γραμμῶν παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἕλλησι», μεταφρασθείσῃ δ' εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τῆς κυρίας Ὀλυμπίας Ι. Ν. Ἀββοῦ, θρηνεῖ μετὰ πασῶν τῶν γενναίων καρδιῶν τὴν τύχην ταῦ ἄνθους τούτου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς αὐτολεξεῖ λέγει, ἰστάμενος δ' ἐνώπιον τοῦ τάφου αὐτῶν, ἀρκετὸν κρίνει 'να εἴπῃ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς τολμῶντας ἐνίοτε 'να συκοφαντῶσι τοὺς φαναριώτας τὸ (τοῦ *Casimir Delavigne*):

«Ils ne sont plus : Laissez en paix leur cendre.
l'art d'indignes clameurs ses braves outragés
à se justifier n'ont pas voulu descendre ;
mais leur trépas les a vengés ;
ils sont tous morts pour vous défendre».

Καὶ ἐδιδάχθημεν ἔκτοτε ὅτι «ἐσβέσθη ὁ φανὸς ἐκεῖνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀλκάδος», ὡς ὁ αἰμνηστής μου διδάσκαλος Εὐστάθιος ὁ Κλεόβουλος ἐν τῷ εἰς τὸν Νικόλαον Ἀριστάρχην μνημοσύνῳ ἔλεγε, θρηνῶν τὴν εἰς τὴν αἰωνιότητα μετάβασιν ὀλοκλήρου συνόλου οἰκογενειῶν, τοῦ φαναριωτικοῦ δῆλον οὖν ἐπιφανοῦς συστήματος, ἢ κοινωνίας, ὡς ἄλλοτε ἔγραψα, μὴ παραδεχόμενος ὑπαρξίν δι-

πλωματικοῦ συστήματος, ἢ σχολῆς, οὕτως εἶπειν, ἦν ἀπετέλουν πρὸ τοῦ 1821 ὀλίγαι τινὲς οἰκογένειαι. Ἐκηρύχθησαν ἐπιφανεῖς αὐται, ἀλλ' ὄφειλον τὸ κλέος αὐτῶν οἱ τούτων ἀρχηγέται πρῶτον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, παρ' ᾧ διέμενον, ἐν ᾧ εἰργάζοντο, ὡς ὑπάλληλοι, ὡς ὀφφικιάλοι, ὡς διδάσκαλοι, δεύτερον εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἧς ἐγένοντο τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων. Βεβαίως ἦσαν λόγιμοι, σπουδάζοντες τὴν ἑλληνικὴν, καθὼ Ἕλληνας, ἐκμαθάνοντες τὴν τότε πάγκοινον καὶ λαλουμένην ὑπὸ πάντων ἐν Ἀνατολῇ ἰταλικὴν γλῶσσαν, τὴν τουρκικὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀραβικὴν καὶ τὴν περσικὴν, τὴν βλαχικὴν, πάσας ὅμως ἕνεκα συμπεφρόντων ὕλικῶν.

Τίνα εἶχον ἕτερα συστατικά, δωροφοροῦντα τὴν χαρτίνην ἀθανασίαν εἰς πάντας τούτους καὶ τὰς τὰς σὺν αὐτοῖς πάσας;—Καταγωγὴν; Πόθεν εἶλκον τὴν τοῦ γένους σειρὰν; Ἐξ ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου, τῆς Μικρασίας, τοῦ Πόντου, τῆς Κωνσταντινοπόλεως· καὶ εἰς ἐξ Αἰγαίου Πελάγους· οἱ δὲ γενάρχαι τούτων ἦσαν εἰδός τι μικρεμπόρων, ἀποχειροβιώτων ἀνθρώπων, καὶ τινες διδάσκαλοι προβαίνοντες δ' ἀπὸ ἰσχύος εἰς ἰσχὺν καὶ εἰς πλοῦτον, ὃν ἔπρεπε ἔν' ἀποκρύπτωσιν ἐκ φόβου τῶν κρατούντων, ἐνδυναμούμενοι διὰ δεσμῶν ἀγγιστείας μετὰ οἰκογενειῶν ἐπίσης ἀναδειχθεισῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, ἐζήτουν κατόπι ἔν' ἀποδείξωσιν ἑαυτοὺς ἐξ ἐπιφανῶν βυζαντινῶν οἴκων καταγομένους· οἱ ὕψηλάνται κατήντησαν ἔνα φρονῶσιν ὅτι κατή-

γοντο ἐκ Ξιφιλίνων, οἱ Μουσελίμηδες ἐκ Κομνηνῶν, οἱ Μαυρογένηδες ἐκ τοῦ περικλεοῦς οἴκου τοῦ Μοροζίνου τῆς Βενετίας, οἱ Ἀριστάρχει ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τοῦ Τζιμισκῆ, οἱ Ραγκαβῆδες ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπίσης οἴκου τοῦ Μιχαὴλ Κουροπαλάτου τοῦ Ραγκαβέ· καὶ τὰ γενεαλογικὰ δένδρα, ἃ παρουσίαζον, διεκρίνοντο διὰ τὰ τρισμέγιστα χάσματα ἀπὸ τῆς Θ' ἢ τῆς Ι' μέχρι τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος!!

Πάντα τὰ ἐγκώμια, ἅτινα ἔπλεξαν εἰς αὐτοὺς ἡμέτεροί τινες ἢ ξένοι συγγραφεῖς, εἰσὶν ὑπερνεφέλα· διότι ἦσαν ἄνθρωποι, φοροῦντες μὲν τὸν αὐτὸν δερμάτινον χιτῶνα τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν, ὃν οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ Εὐᾶς, εὐάλωτοι δ' εἰς δολερὰς εἰσηγήσεις ὄφρεως ἢ Σειρῆνός τινος, ὡς οἱ ἀπὸ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας. Ὡς ἔγραψα καὶ ἄλλοτε νεώτερος ὢν, εἶχον μὲν οὗτοι εὐσέβειάν τινα, ἀλλ' εὐσέβειαν ἀτελεῖ, ὁμοιάζουσαν τῇ τοιαύτῃ παλαιοτέρων ἑλλήνων, ἀρετῇ, καθ' ἣν πᾶν ἔγκλημα ἠδύνατο ἔνα ἐξαγνίσῃ ἢ ἴδρυσις μοναστηρίων, ὄχι σχολείων, ἢ οἰκοδομὴ ναῶν, ἢ καὶ δωρεαὶ τινες ἱερῶν ἀμφίων καὶ σκευῶν. Τὰς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν «ὑπηρεσίας» ἀμαυροῦσιν αἱ χρηματικαὶ εἰς αὐτοὺς χορηγίαι κληρικῶν, ἀναγκαστικαὶ τε καὶ προαιρετικαὶ, πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, καὶ ἡγουμένων μονῶν, τὰς «ὑπηρεσίας» δὲ ταύτας ἀνεξωπύρει διαρκῶς ἢ παραχώρησις εἰς αὐτοὺς μοναστηρίων καὶ ἐπαρχιῶν ἐκκλησιαστικῶν χορηγουμένων ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἧτις ἔδιδεν εἰς ἕκαστον ἀληθινὸν «ἀρπαλῆκι», ἢ τιμάριον. Πρὸς

τὸ κράτος τῶν μετὰ τὸν Μωάμεθ Φατιχ σουλτάνων παρεῖχον ἐκδουλεύσεις μετὰ ζήλου καὶ πίστεως, ἀμειβομένης διὰ τῆς εἰς τοὺς ἡγεμονικοὺς θρόνους Μολδαβίας καὶ Βλαχίας ἀνιψώσεως ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Μ. διερμηνέως, καὶ ἅπαξ ἀπὸ τῆς θέσεως διερμηνέως τοῦ στόλου.

Περὶ αὐτοὺς ἐδημιουργοῦντο νέοι «λογάδες τοῦ Γένους», διότι, κατὰ καθήκον, ἕκαστος ἐφρόντιζε ἕν ἄναδείξει τοὺς ἰδίους συγγενεῖς ἕξοχα μέλη τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Εἰς ἀλληλογραφίαν τινὰ διὰ στίχων καλλίστων μεταξὺ Ἀράκου Σούτσου Μ. λογοθέτου καὶ Κωνσταντίνου Καρατζᾶ Μ. ποστελνίκου εὐχὴ τις παρενδύεται, παρέχουσα πιστὴν εἰς ἡμᾶς εἰκόνα τῶν πόθων καὶ τῶν ὀνείρων τῶν περὶ τοὺς ἡγεμόνας διαμενόντων. Ὁ στιχουργὸς εὐχεται «ζωὴν μόν' μετ' εὐτυχίας—παρὰ χάριτος τῆς θείας—νάχ' ὁ ὑψηλότητάς μας—ὁ αὐθέντης ὁ δικός μας—Κωνσταντίνος βοεβόδος—κ' ὑπὸ τοὺς ἐκλάμπρους πόδας—νά πατῆ τοὺς πολεμίους κλπ.—Νά κρατῆ πάντα εὐθέως—μέχρι γήρατος βαθέως—οἶακας Οὐγγροβλαχίας—μετὰ πάσης εὐτυχίας.—Ἡ ἐξ Ὑψους βοηθεία—καὶ ἡ δύναμις ἡ θεία—πάντοτε νά τὸν ὑψώνη—καὶ νά τὸν ἐνδυναμόνη—για νὰ ἀναστήσῃ κι' ἄλλα—σπῆτια μικρὰ, μεγάλα». Καὶ κατ' ὀλίγον οὕτω καὶ βαθμηδὸν ἐμορφοῦντο τάξεις ὑπαλλήλων παρ' αὐτοῖς, διδασκάλων καὶ γραμματέων, οἵτινες ἐφρόντιζον βέβαια «για νὰ ἀναστήσουν κι' ἄλλα—σπῆτια μικρὰ, μεγάλα». Καὶ ἐμορφώθη παρεμβολὴ τις τοιαύτη ἐξόχων ἀνθρώπων, θαυμαστῶν διὰ τὴν ποικίλην

ἀλληλεγγύην, ἣν διέσπασεν ὁ μετὰ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος προβαλὼν ἐπὶ τῆς σκηνῆς περιβόητος Νικόλαος ὁ Μαυρογένης, ὁ μέχρι τοῦ βαθμοῦ σερδάρ-ἐκρέμ, ἀρχιστρατήγου δῆλον οὖν, ἀναβάς. Ἡ μεγάλη «φάλαγξ αὕτη τῆς ἑλληνογενοῦς ἢ ἑλληνοδιδάκτου ἀριστοκρατίας», ἣν ἐπ' ἄμβωνος ἱεροκῆρυξ σοφὸς ἐκήρυξεν ὄλην ἔχουσαν «λεπτότητα καὶ ἐμβριθείαν καὶ πλοῦτον καὶ ἰσχὺν καὶ φιλόκαλον μεγαλοφροσύνην», δι' ἧς ἐπεβάλλετο—ἢ φάλαγξ αὕτη ἐφρόντιζε περὶ τῆς διαρκοῦς ἀκμῆς ὠρισμένων οἰκογενειῶν ἐξ αἰσθήματος αὐτοσυντηρησίας, ὡς ἤθελε πράξει τραπεζιτικὸς καὶ ἐμπορικὸς ὄμιλος, ποθῶν ἵνα μὴ ἐκφύγη ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος, εἴπερ ἐξέφευγεν ἡ λεπτότης καὶ ἡ ἐμβριθεία.

Ἐσκέπτοντο πρότερον, πρὶν τοῦ Παναγιώτου Νικοσίου, καὶ κατόπιν, ἐσκέπτοντο ὅτι τὴν κερδαλέοφρονα πορείαν ἔδει ἵνα ἀκολουθήσωσιν. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων ἤδη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀνῆλθεν ὁ ἐκ Καρατζάδων Ἰωαννίκιος ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐκ Χαντζερήδων ἔλκων τὸ γένος Σαμουήλ ὁ ἀπὸ Δέρκων, εὐρίσκομεν ἕνα Καλλιμάχην ἡγεμόνα ἐν Βλαχίᾳ, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον, Μαυροκορδάτον δέ τινα καὶ Μουρούζην διακόνου τοῦ Πατριαρχείου, Σαμουράσην τινὰ ἀρχιερέα Χίου, Μπαλασάκην τὸν Μακάριον Δέρκων μητροπολίτην καὶ, μετὰ ποικίλας ἴσως τύχας, τὸν πρῶτον πατριαρχικὸν διάκονον Μαυροκορδάτον

Ἰερειάν μητροπολίτην Χαλκηδόνος· καὶ οἱ συνεργαζόμενοι μετ' αὐτῶν προεγυμνάζοντο ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ εἰς τὴν τέχνην ἢ πανουργίαν τῆς διοικήσεως ἐπαρχιῶν, διότι ἐπεζήτουν ἵνα μεταβῶσι μετὰ τινος ἡγεμόνος εἰς τὴν Βλαχίαν ἢ τὴν Μολδαίαν, ὡς ὑπάλληλοι τῶν παραδουναβίων ἐκείνων κρατῶν, ἵνα ζήσωσιν ἐν εὐμαρείᾳ κατόπιν αὐτοί τε καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν, ἐκμεταλλεόμεναι τὰ τε Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς δι' ἑαυτῶν καὶ διὰ συγγενῶν αὐτῶν, ἐκμεταλλεόμεναι καὶ τὰς παραδουναβίας ἡγεμονίας, ἐννοεῖται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Τοιοῦτόν τινα λοιπὸν ἀντιλαμβάνομαι καὶ πιστεύω γενόμενον τὸν ὄμιλον τῶν φαναριωτῶν, ὑπαλλήλων τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἡγεμόνων Βλαχίας ἢ Μολδαυίας, ὑπουργῶν ἢ ἀντιπροσώπων, ἤτοι καπουκεχαγιάδων αὐτῶν ἐν Κωνσταντινοπόλει, πάντων ὑλικῶς ὑποστηριζομένων ὑπὸ τραπεζιτῶν πλουσιωτάτων, οἷος ὁ Δημητράκης Σκαναβῆς, ὁ ἐκ Χίου, ὁ Πετράκης ταραπχανετζῆς ὁ ἐκ Καισαρείας, ἢ ὑποβασταζομένων ὑπὸ πλουσίων ἐμπόρων ἀπολαυόντων τῆς τῶν μεγιστάνων φιλίας, οἷος ἦν ὁ περὶ τὰς ἀρχάς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας Μανουὴλ Ὑψηλάντης, ἀρχιγούναρης, ἀναβιβάσας εἰς τὸν πατριαρχικὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Κοσμᾶν τὸν ἐκ Χρυσοπόλεως τῆς Βιθυνίας, διδάσκαλον αὐτοῦ, νομίζω, γενόμενον, οἷοι ἦσαν συγχρόνως σχεδὸν οἱ Τζουκῆδες, συγγενεῖς τῶν

Μαυροκορδάτων, οἱ Ρᾶζοι, συγγενεῖς τῶν Κατακουζηνῶν.

Διότι μετὰ τῶν ἐπιφανῶν φαναριωτῶν διεκρίνοντο καὶ ἰατροὶ καὶ διδάσκαλοι, ὡς πάντες οἱ τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, καὶ ἔμποροι, κυρίως ἐκ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς δὲ τούτους πάντας ἀνήκει τὸ ὄνομα «φαναριώτης», καίτοι διέμενον οὐχὶ πάντοτε πάντες ἐν τῷ κυρίως Φαναρίῳ· ὁ Νικουσίος ἐκάθητο παρὰ τῷ Σιναϊτικῷ Μετοχίῳ, οἱ Ραγκαβῆδες, ὡς ἠκούσαμεν ἀπὸ στόματος αὐτοῦ τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ, πλησίον που τοῦ σημερινοῦ κτιρίου τῆς λέσχης «Μνημοσύνης», ἕτεροί τινες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ γῆρας, ἐν Θεραπείᾳ καὶ Ξηροκρήνῃ, ἐνῶ κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα οἱ τοσοῦτον ἐπιφανεῖς διὰ τὰς μετὰ πατριαρχῶν καὶ μετὰ τῆς Ὑψ. Πύλης σχέσεις αὐτῶν Κατακουζηνοὶ, δύο μεγάλους κλάδους ἀποτελοῦντες, ἐκάθητο οἱ μὲν ἐν Μουχλίῳ, ὅπου τὸ ἀληθινὸν τῶν βυζαντινῶν χρόνων Φανάρι ἢ τοποθεσία τοῦ «Φανάρι», κεκτημένοι καὶ μεγαλοπρεπέστατον οἶκημα, ὅπου τὸ νῦν Ἰωακείμιον παρθεναγωγεῖον, οἱ δὲ ἐν Γαλατῆ· καὶ συγχρόνως τοῖς Κατακουζηνοῖς οἱ ἀπὸ Καραμανιωτῶν Καρατζάδες, οἱ πρῶτοι γνωστοὶ πρὸ τριακοσίων πενήντα ἐτῶν ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ, μέλη δῆλα διὰ τοῦ τότε Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου, διέμενον βεβαίως ἐν Ψαμμαθίᾳ· διότι ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος ἐκαλεῖτο Καραμανία ἢ τῶν Καραμανιωτῶν, ὅπου μάλιστα μέχρι τοῦ 1830, καθὼς καὶ ἐν Ἐξωκιονίῳ, ἢ ἐν ἑτέραις συνοικίαις

τῆς Κωνσταντινοπόλεως ὁμιλουμένη ἑλληνικὴ ἦν ἀκατανόητος· διότι εἰς τὰς δύο ταύτας συνοικίας ὠμίλουν τὴν τουρκικὴν.

Πολλὰ ἠδυνάμην ἵνα εἶπω, ἀλλὰ πρέπει ἵνα συστειλω τὰ ἰστία τοῦ λόγου ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν εἰσαγωγὴν, καίτοι καὶ αὕτη ἔπρεπε ἵνα ἐκταθῆ καθὼς καὶ σύνολος ὁ λόγος, ὁ κατόπιν ἄλλ' ἐπιτρέψατέ μοι τὴν ἐρώτησιν, οἶονεὶ κέντρον τῆς παρούσης μου διατριβῆς. Διατί μετὰ τὰ εἴκοσι πρῶτα ἔτη τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, διατί μετὰ τὸ 1821 πρέπει ἵνα εἴπωμεν ὅτι «ἐσβέσθη ὁ φανὸς ἐκεῖνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀλκιάδος»; Ἡ μήτηρ Ἐκκλησία ἦν ἡ χορηγοῦσα τὸ ἔλαιον εἰς τὸν φανὸν ἐκεῖνον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀλώσεως, ἡ θερμαίνουσα καὶ θάλλουσα αὐτὸν, ἡ δανείζουσα εἰς αὐτὸν μικρὰς φωτὸς ἀκτῖνας ἐκ τοῦ ἰδίου φωτός. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔσωζεν ἑαυτὴν καὶ τὰ διαπρέποντα γνώσει, πλούτῳ, καὶ εὐσεβείᾳ τέκνα αὐτῆς. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς διακρινομένους ἐπὶ παιδείᾳ καὶ γνώσει γλωσσῶν, ἐπ' ἐμβριθεῖα καὶ δεξιότητι περὶ διεξαγωγὴν ὑποθέσεων, προῆγε πάντοτε καὶ ἐτίμα. Οἱ δὲ σουλτᾶνοι ἢ, ἀκριβέστερον, τινὲς τούτων, καὶ πραγματικῶς ἐδόξαζον, εὐνοίαν χορηγοῦντες αὐτοῖς, ἦν οὔτε οἱ πρὸ τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος εἶδον, οὔτε ἡμεῖς βλέπομεν. Ποῖον λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐμπόδιον πρὸς παραγωγὴν καὶ πρὸς ἀνάδειξιν νέων οἴκων, ὅσους ἠδύναντο ἵνα ἀποδείξωσιν ἐπιφανεῖς ἢ παιδείους, ἢ ποικίλη ἀνάπτυξις, τὰ αἰσθήματα, ἢ διοικητικὴ ἐμπειρία, ἢ πιστὴ πρὸς τὸ κράτος ὑπηρεσία; Ἡ μήτοι ἐ-

παύσατο ἡ ἑλληνικὴ γῆ κατὰ τὸ τοῦ Φίλωνος «ἀψευδῶς ἀνθρωπογονοῦσα φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον, ἠκριβομένον ἀποτίκτουσα λογισμὸν, οἰκειούμενον ἐπιστήμῃ;» Αὐτοὶ οὗτοι οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ πάπποι εἰσὶν υἱοὶ τῶν προσηγηθέντων ἢ συγγενεῖς, ἀλλ' εἰσὶν Ἕλληνες, ὅμοιοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας φαναριώτας.

Καὶ διατί καταλείπουσιν οἱ γράψαντες περὶ φαναριωτῶν ἔξω τῆς σκηνῆς τοσαύτας ἐπιφανεῖς οἰκογενεῖας, ἀναδειχθείσας μετὰ τὴν πρώτην εἰκοσαετίαν τῆς παρελθούσης ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος; δῆλα δὴ μετὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν; Διότι ἀπέσεισαν τὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν διοίκησιν ἡμῶν αἰ παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονίαι; Ἄλλ' εἶχομεν ἀπὸ τοῦ 1832 τὰν Σάμον καὶ ἀνεδείχθησαν ἐν αὐτῇ ἡγεμόνες, μετὰ τὸν μακρόθεν διοικοῦντα φαναριώτην Στεφανάκη βέην Βογορίδην τὸν ἐκ βουλγάρων καταγόμενον, ὁ Μιλτιάδης Ἀριστάρχης, ὁ Παῦλος καὶ Στέφ. Μουσοῦρος, ὁ Κωνστ. Ἀδοσίδης, ὁ Κωνσταντῖνος Φωτιάδης, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς τὴν τοῦ κόσμου τούτου λιπόντας σκηνὴν, μνήμην λιπόντες εἰς τοὺς ἐπιγενομένους διοικητικῆς ἐμπειρίας καὶ δεξιότητος καὶ τὴν νῆσον ἀγάπησαντες, ὡς ἠγάπησε λαμπρῶς ὁ ἐκ τῶν τελευταίων ἡγεμόνων Ἀλέξανδρος ὁ Μαυρογένης, ἔμπρακτον τεκμήριον τῆς στοργῆς αὐτοῦ ταύτης ἀναστήσας τὴν ἐπόνυμον ἐπαγγελματικὴν τῆς Σάμου σχολήν. Καὶ ἂν ἡ ἡγεμονία τῆς Σάμου φαίνεται ἀνδρῶν ἀρετὴν οὐχὶ ὀλίγων ἀναδεικνύουσα,

ἢ πρὸς τινὰς Ἕλληνας, ὑπηκόους αὐτῆς, εὐνοία τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως παρέδωκεν εἰς ὁμογενεῖς ἡμῶν, ὄχι ὀλίγους, ὑψηλὰς θέσεις, τεκμηριούσας μὲν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην αὐτῆς καὶ εὐμένειαν, τεκμηριωσάσας δὲ τὴν πρὸς τὸν θρόνον τῶν σουλτάνων πίστιν, τὴν περὶ νομίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ὀγδοήκοντα ἔτη πρεσβευτῶν τῆς Ὑψ. Πύλης ἐν Λονδίῳ, Βερολίῳ, Πετροπόλει, Ἀθήναις, Ρώμῃ, Οὐασινγκτῶνι καὶ Στοκχόλμῃ καὶ Βρυξέλλαις, τοῦ Κωνσταντίνου Μουσούρου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀνθοπούλου, τοῦ Ἰωάννου Ἀριστάρχου καὶ τοῦ Ἰωάννου Καλλιμάχη, τοῦ Ἰωάννου Φωτιάδου καὶ τοῦ Γρηγορίου Ἀριστάρχου καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν Ἀλεξ. Μαυρογένους, καὶ τοῦ Καρατζᾶ, καὶ τοῦ Στεφάνου Κωνστ. Καραθεοδωρῆ, ἐνῶ πρὸς ἐννεήκοντα ἔτων διέπρεπεν ἐν Βιέννῃ ὡς πρεσβευτῆς τῆς Ὑψ. Πύλης ὁ Ἰωάννης Μαυρογένης. Καὶ πρέπει ἵνα νομίζωμεν λοιπὸν τὸ ἀξίωμα ἡγεμόνος Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἐξοχώτερον τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρεσβευτοῦ παρ' αὐταῖς εὐρωπαϊκαῖς; Ἄρα γε παρὰ τὸν Ἰστρον δύναται νὰ διακριθῆ τις, ὡς πολιτικὸς ἀγῆρ, οὐχὶ δ' ἐν Βερολίῳ καὶ Ρώμῃ καὶ Λονδίῳ; Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ 1821 διεκρίθησαν ὡς ἀνώτεροι ὀφφικιάλοι ἢ ἀντιπρόσωποι τῶν παριστινῶν ἡγεμονιῶν Ἕλληνες ἐν Φαναρίῳ καθήμενοι, οἱ οὗτοι ὁ Νικόλαος Ἀριστάρχης, ὁ Σωτήριος Καλλιμάχης, ὁ Ἀλέξανδρος Φωτιάδης, ὁ Παναγιώτης Ἀγγελόπουλος, ὁ Νικόλαος Λογάδης ὁ ἀρχιδιδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας, οἱ Παλλάδαί

καὶ ἄλλοι τινὲς, ὧν περιττὸν ν' ἀναγράφω τὰ ὀνόματα.

§

Οὗτοι πάντες ἦσαν ὅμοιοι τοῖς πρὸ ἐννεήκοντα ἔτων φαναριώταις, ἀνεπτυγμένοι, πεπαιδευμένοι, ἀγχίνοες, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀποζώντες, ὡς θέλομεν εἰπεῖ καὶ ἄλλοτε, καὶ περιουσίας σχηματίζοντες, τρόποις ἀγνώστοις τε καὶ γνωριωτέροις· οὐ μόνον διὰ διορισμοῦ ἀρχιερέων καὶ ἡγουμένων, ἀπ' ὧν ἀπεμύζων πολλὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ ἐκ πυρκαϊῶν ὠφελούμενοι ὅτε μετὰ τὸ 1837 ἐξεργάγη πυρκαϊὰ ἐντὸς τῆς «Κάσσας» τοῦ Πατριαρχείου, εἰ ἐκ τῶν κρατούντων τὰ λογιστικὰ βιβλία αὐτῆς Ἀργυράμμου καὶ Κορεσίου, τῶν κα' διευθυνόντων τὸ πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον, ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινοπόλεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠκούσθη γενόμενος ἰδιοκτήτης καλλιερρησίων γαιῶν ἐν Ρουμανίᾳ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἕτερον τρόπον τοῦ ἀσφαλοῦς πλουτισμοῦ, σημειωτέον ὅτι, περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος καὶ μέχρι τοῦ τῶν τελευταίων αὐτῆς ἔτων, κατὰ Κομνηνὸν Ὑψηλάντην τὸν ἀθυρόστομον χρονογράφον, πάντες σχεδὸν οἱ δηθεν ἐπιφανεῖς φαναριῶται προῆγον κληρικούς εὐνοουμένους εἰς ἀρχιερατικὴν περιωπῆν, οὐκ ὀλίγα κερδαίνοντες ἀπὸ τοιούτων ἀκινδύνων ἐπιχειρήσεων.

Παρὰ τοῖς ἀνωτέροις τούτοις ὑπαλλήλοις τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῖς ἀντιπροσώποις

τῶν ἡγεμονιῶν—διὰ τὰ ὀγδοήκοντα πρὸ ἡμῶν ἔτη—δύνασθε ἵνα τάξητε τραπεζίτας καὶ ἐμπόρους, συνδεομένους δι' ἐπιγαμιῶν μετὰ ἐξεχόντων φαναριωτῶν τῆς νέας περιόδου, τὸν Ἰορδάνην Κατλάνογλου, πενθερὸν τοῦ Ἰωάννου Ζαρίφη καὶ πάππον τοῦ Γεωργίου, πρόππαπον ἄρα τοῦ κ. Λεωνίδα Ζαρίφη, τὸν Δημήτριον Ζαφειρόπουλον, τοὺς Σεβαστοπούλους, τὸν Χατζῆ Παναγὸν, πενθερὸν τοῦ Νικολάου Ζαρίφη, ὡς καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν ἀγνοοῦμεν τὰ ἐπώνυμα· διότι ἐκεῖνοι, κατὰ τοῦτο ἡμῶν διακρινόμενοι, γνωστότεροι καθίσταντο οὐχὶ ἀπὸ τῶν οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων, καθὼς οἱ νῦν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους ἱερᾶς πορείας, ἀπὸ παντὸς ἐτέρου τίτλου ἢ τῶν ἐπωνύμων· ὁ πατὴρ τοῦ ἐφ' ἡμῶν τραπεζίτου Καμάρρα ἐγνωρίζετο ὡς «Χατζῆ Μανωλάκης»· ὁ «Χοτζὰ Ἀγτωνάκης» ἦν ὁ Ὁχάνης, ὁ «Χατζῆ Χάννας» ἦν ὁ Φάχρης, ὡς ἕτεροι πάλιν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ τῶν κοσμικῶν ὀφφικίων· ὁ «ἄρχων ποστέλνικος Σωτηράκης» ἦν ὁ Καλλιιάδης, ὁ «αὐθέντης» ἦν ὁ Βογορίδης Στέφανος, ὁ «ἄρχων κόμισος Παναγιωτάκης» ἦν ὁ Ἀγγελόπουλος, αὐτὸς δῆλον οὖν, οὗ καὶ τὸ ὀφφίκιον (ἀξίωμα) κατέστησε παροιμιῶδες ἢ πατριαρχία Κωνσταντίου Β' τοῦ «ἀσόφου» (1834—1835) ἐπικληθέντος· (διότι, προτρεπόμενος οὗτος ἢ παρακαλούμενός τι ἵνα πράξῃ, ἠρώτα πάντοτε δειμαλέος «τὸ εἶπεν ὁ κόμισος;» ἢ «τὸ ξεύρε, ὁ κόμισος;») ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ ἐργασίας αὐτῶν ἐγνωρίζοντό τινες ἕτεροι· ὁ Γεωρ-

γάκης ἢ ὁ Μιχαλάκης οἱ «κληρικοὶ» ἦσαν ὁ Γεώργιος Δημητριάδης ὁ πατριαρχικὸς γραμματεὺς (1845—1894) καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀφθονίδης (1818—1882)· ὁ Ἰωάννης ὁ «γραμματικὸς τοῦ Κοινοῦ» ἦν ὁ Πασπαλῆς. Παρασημεῖω ἐνταῦθα ὅτι καὶ τῶν πατριαρχικῶν γραμματέων καὶ τῶν ὀφφικιάλων τῶν πατριαρχικῶν ἢ τάξις παραμένει γραφίδι περιφρουροῦσα καὶ παριστάσα τὰ συμφέροντα καὶ δίκαια τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ τοὺς πάλαι χρόνους οὕτως ὑπομιμνήσκουσα.

Καὶ ἤδη ἐρωτῶ, ἐὰν τὸ σύστημα ἐκεῖνο, τὸ μέχρι τοῦ 1821 (δῆθεν) ἰσχύσαν, ὁ ὄμιλος ἐκεῖνος τῶν ἐλλήνων πολιτικῶν καὶ τῶν αὐτοῖς συνεργαζομένων καὶ συγγενευσόντων ὑπάρχη καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἐνενήκοντα ἔτη ἢ ἀπέθανε· καὶ παρακαλῶ ἵνα μοι εἴπητε ἐὰν ἡ μικρῇ πρὸ ἡμῶν γενεᾷ, παραδείγματος χάριν ἢ μέχρι τοῦ 1830, ἦν αὐτοκρατορικῶς τετιμημένη κατὰ τρόπον ἐξοχώτατον ἢ οἱ φαναριῶται Σοῦτσοι καὶ Καρατζάδες καὶ Γκίκαδες καὶ Μαυροκορδάτοι καὶ Μουροῦζαι; Καὶ τίς ἐξ ἐκείνων εἶδεν εἰς τὸν γάμον αὐτοῦ σουλτάνου ἰστάμενον τιμῶντα τοὺς νεονύμφους, δοξάζοντα τοὺς γεννήτορας αὐτῶν; Τὴν πανήγυριν τοῦ γάμου τοῦ Ἰωάννου Φωτιάδου μετὰ Σμαράγδας θυγατρὸς τοῦ «αὐθέντου» Βογορίδου ἐδόξαζε, παριστάμενος αὐτοπροσώπως ὁ μνήμης ἀλήστου σουλτάνος Μετζήτ χάν, οὗ ἕνεκα Γερμανὸς ὁ πατριάρχης καὶ οἱ συνοδικοὶ μητροπολίται, λαβόντες μέρος εἰς τὴν ἱερὰν τελετὴν, ἐνεδύθησαν καὶ σάκκους καὶ ἐπιγονάτια, καὶ μίτραν ὁ παναγιώτατος· καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν ὄλον ἐ-

τιμᾶτο, καὶ ἡ πίστις ἐγεραίρετο, ὅτε πρὸς τὴν ἐπιμονὸν ἰκεσίαν καὶ δέησιν τοῦ Βογορίδου πρὸς τὸν ἀείμνηστον Μετζίτην, ἵνα εὐδοκήσῃ ἵνα καθεσθῆ, λαμπρὸν ἔδωκε μάθημα τοῖς μετὰ ταῦτα κυβερνήταις τοῦ κράτους, εἰπὼν ὅτι, «ὅταν ἀναπέμπωνται πρὸς τὸν ἕνα Θεὸν εὐχαί, εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται ἵνα κἀθηται».

Τὸ τοιοῦτον ἐπιφανὲς, ἀξιοσημείωτον, μοναδικὸν γεγονός ἐσημειώθη μετὰ τὴν ἄλωσιν ἅπαξ καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς φαναριώταις ὅσοι ἤκμασαν μετὰ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους φαναριώταις. Ἀναφέρεται περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τρανοῦ Πετράκη ταραπχανετζῆ ὅτι προήχθη μέχρι τοῦ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους (1770—88) ζενιθ τῆς δόξης, τοῦ συνδιαλέγεσθαι μετὰ τοῦ σουλτάνου ἐν τῷ κήπῳ τοῦ παλατίου· ἀλλ' ὁ βασιλικὸς ἀρχιτέκτων χατζῆ Νικολῆς Νικητάδης ὁ ἐκ Λέρου τῆς αὐτῆς ἀπηύλανε τιμῆς παρὰ τῷ σουλτάνῳ Μαχμούτ τῷ ἀναμορφωτῇ, παρ' οὗ καὶ ἐντολὴν ἔλαβε, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ἐκείνου (1839), ν' ἀνεγείρῃ μεγάλην οἰκοδομὴν, εἰς ἣν ἤθελον ἀθροισθῆ, καθὼς ἔλεγεν ὁ Μαχμούτης, ἀντιπρόσωποι ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τὸ σκήπτρον αὐτοῦ ἐθνῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, ἀπὸ κοινοῦ διαρκῶς συνεδριάζοντες καὶ συσκεπτόμενοι καὶ τῷ σουλτάνῳ ὑποβάλλοντες τὰς αἰτήσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ὑπηκόων πρὸς θεραπείαν. Ἔχω μαθὼν ταῦτα ἀπὸ στόματος τοῦ πατρός μου, ὑπηρετήσαντος ὡς σχεδιαστοῦ ἢ ρεσιμιτζῆ παρὰ τῷ συμπολίτῃ αὐτοῦ χατζῆ Νικολῆ, ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ εὐσεβοῦς ἐκείνου ἀρχιτέκτονος, συμβάν-

τος τῷ 1841. Πότε δὲ πρὸ τοῦ 1821, δῆθεν ἀπὸ τοῦ Νικουσίου τοῦ μεγάλου δραγουμάνου μέχρι τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ ὑπηρετήσαντος ὡς διαμηνυτοῦ τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου Ε', πότε συμπαρελάμβανεν ὁ σουλτάνος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὰς χάριν ἀναφυχῆς ἐκδρομᾶς, ἢ τὰς ἐπὶ μελέτῃ τῶν ἀναγκῶν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ περιοδείας, πρὸ τοῦ 1821 κατὰ τὴν δῆθεν εὐκλείαν τῶν φαναριωτῶν, Ἕλληνας ἐπιφανεῖς ὡς συμβούλους; Καὶ ὅμως εὐρίσκω εἰς παλαιὸν τι φυλλάδιον τὴν ὡς ὄνειρον —τό γε νῦν— φαινομένην εἰς ἡμᾶς σημείωσιν, ὅτι τῷ 1858 ἢ 59, κατὰ τὴν εἰς Θεσσαλονίκην ἐπίσκεψιν, ὁ σουλτάνος Μεδζίτης εἶχε συνοδοὺς ἀπὸ Κωνσταντινοπόλεως τὸν Ἰωάννην Ψυχάρην καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Φωτιάδην.

Καὶ φρονῶ ὅτι τὸ σύνολον ἢ « ἡ φάλαγξ αὕτη τῆς ἑλληνογενοῦς ἢ ἑλληνοδιδάκτου ἀριστοκρατίας », διαλιποῦσα πρὸς μικρὸν καὶ σκορπισθεῖσα, ἀνεσχηματίσθη πάλιν καὶ, νέα προσλαβοῦσα, στοιχεῖα ζωῆς, παρέσχε τεκμήρια λαμπρὰ καὶ συνέσεως διοικητικῆς καὶ ἐμπειρίας πολιτικῆς, μέχρι πρὸ ἑξήντα ἢ ἑξήντα πέντε ἐτῶν ἐν Φαναρίῳ διαιωμένη. Εἶχε καὶ πρὸ τοῦ 1820 καὶ τινα κατόπιν ἔτη ἢ συνοικία Τζιβαλίου τοὺς Φενερλῆδες, τοὺς Ραγκαβεῖς, τὸν Ἰωάννην Ζαρίφην, οὗ ὁ οἶκος περιῆλθεν εἰς τὸν Ἰωάννην Πασπαλῆν, ἐνῶ τὸ Τζιβαλίον ἐτίμα παραμένων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὁ γέρω Μιλόσχης Ὁβρένοβιτς ὁ κνιάζης Σερβίας· ἀλλ' εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ Τζιβαλίον ἠρίθμει τότε καὶ τρία μετόχια· τὸ τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, οὗ τὸν τόπον

ἀγνοῶ· τὸ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἢ «Κάσσαν τοῦ Κοινοῦ», κτίριον λιθόκτιστον ἔξω τῆς πύλης Πετρίου· καὶ τὸ τῆς μονῆς Δειμῶνος, τὸ κατόπι παραθναγωγείου, ὡς ἤκουσα. Περίεργον ὅτι, μίαν οἰκίαν μετὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου Ζαρίφη, ἔξω τῆς πύλης Πετρίου κειμένην, εὐρίσκομεν τὴν τοῦ μεγάλου Καπλάνογλου (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς κατόπι παραφυσάδας) μέχρι πρὸ μικροῦ οἰκίαν Γεδεῶν καὶ πρὸ διακοσίων ἐτῶν Κωνσταντίνου Τζουκῆ, θείου τῆς Πουλχερίας συζύγου τοῦ ἡγεμόνος Νικολάου Μαυροκορδάτου· καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πετρίου πρὸς τὴν πύλην Φαναρίου ὀδεύοντες εὐρίσκομεν οἰκίας Ζαφειροπούλου καὶ Καμάρα καὶ πλουσίων τινῶν καὶ ἐμπόρων, γειτόνων μὲν ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ συγγενῶν ἔξ ἐπιγαμιῶν, ἃς διηκόλυνε, κατ' εὐχὴν, ἢ γειτονία.

Αὐτοὶ εἰσιν οἱ παλαιοὶ, αὐτοὶ οἱ μετὰ τὸ 1821 φαναριῶται, λιπόντες ἡμῖν τὸ Φανάριον καὶ μακρόθεν ἐπισκεπτόμενοι σήμερον αὐτό. Οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, ἢ ἡ λησμοσύνη πολλῶν ἐθίμων ἱερῶν τε καὶ κοσμικῶν. Ἐνθυμοῦμαι ὅσα μοι διηγοῦντο γέροντες καὶ γραῖαι, καὶ εὐρίσκω σχεδὸν οὐδὲν ἐκ τῶν ἐθίμων τῶν τότε διατηρούμενον· ἀναγράφω ταῦτα εἰς τὸ Γ' τεῦχος τοῦ «Κωνσταντινοπολίτου Προσκυνητοῦ» καὶ διὰ τοῦτο παρέρχομαι. Νομίζει δέ τις ὅτι τὸ περιλάλητον χάττι σερίφ τοῦ Γκιουλχανέ τοῦ 1839, τὸ κηρύξαν τὴν ἰσοπολιτείαν, παρῶθησεν ἡμᾶς εἰς τὴν λήθην τῶν πατρίων ἐθίμων. Ἀπέβαλον οἱ πατέρες ἡμῶν ἔκτοτε κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ καλπᾶκια καὶ τοὺς τζουμπέδες καὶ οἱ «λογιώτατοι» τὰ εἰς τὸ μέγα καὶ πολλάκις βαρυτίμητον ζω-

νάρι ἐμπεπηγμένα μακρὰ τουρκικὰ ἔξ ὄρειχάλκου καλαμάρια, ὧν ἴσως τινὰ σώζονται ἐν τῇ κάτωθι τοῦ Σερασκεράτου ἀγορᾷ τῆς μελάνης· καὶ περιεβλήθησαν τὰ φράγκικα καὶ τὰ «ψαλιδοκέρια» (πανταλόνια), καὶ ἐγένοντο «στενοβράκηδες», κατὰ τὴν τότε λέξιν· ἀπέβαλον καὶ αἱ μάμμαι καὶ προμήτορες ἡμῶν τὸν φερετζέν, ἀλλὰ, κατὰ τὴν πρὸς τὸν νεωτερισμὸν τάσιν, ἀπεξενώθημεν καὶ συνηθειῶν πατρίων ἱερῶν τε καὶ κοσμικωτέρων. Ἡδυνάμεθα βεβαίως ἔκτοτε ἵνα φορῶμεν χροῶμα πράσινον, καὶ ἵνα κρατῶμεν ἀλεξήλια χρώματος ἐρυθροῦ, ἃ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παλαιῶν φαναριωτῶν ἦν ἀδύνατον ἵνα φέρομεν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνων καὶ ἡ γενειὰς, ἢ ἀσχημίζουσα ἐνίοτε πρόσωπά τινα, ἦν ἐπιτετραμμένη, μετὰ τοὺς κληρικοὺς, εἰς τοὺς ἔλληνας μεγάλους διερμηνεῖς καὶ τοὺς ἡγεμόνας Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, καὶ τοῦτο, καθὼς ἤκουσα, δι' αὐτοκρ. φερμανίου. Λέσχαι δὲ καὶ σύλλογοι τοιοῦτοι καὶ συνετάρισμοι ἐκπαιδευτικοὶ, καθὼς οἱ σήμερον πληθυνόμενοι παρ' ἡμέραν, ἦσαν ἄγνωστοι. Τὰ ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου παρ' ἡμῖν «Ἀδελφᾶτα» σκοπὸν εἶχον τὴν κατασκευὴν ἱερῶν εἰκόνων διὰ τὰ τέμπλα τῶν ναῶν καὶ ὀλίγιστα τὴν κήδευσιν νεκρῶν ἀπόρων, καὶ τὴν ὑπανδρείαν πτωχῶν κορασιῶν· ἀλλὰ καὶ τὸ θαυμάσιον καὶ χριστιανικὸν καὶ φιλανθρωπότατον ἔθος τοῦτο παρέσυρεν ἢ πρὸς τὸν νεωτερισμὸν φορᾶ· καὶ μόνον διὰ φιλοπτώχων Ἀδελφοτήτων ἐσκεψάμεθα ὅτι δυνατὸν ἡμῖν ἵνα ἀνακουφίζωμεν τὴν ὑλικὴν κακοδαιμονίαν ὁμογενῶν τινῶν, τακτικῶς μὲν κατὰ τὸ πάσχα καὶ τὰ χριστού-

γεννα, ἐκτάκτως δὲ ἐν εὐμαρείᾳ τῶν ταμείων. Μέχρι τοῦ 1863, ὅτε ἀναφαίνεται ἐν Φαναρίῳ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης «κυρίων καὶ κυριῶν» — οὐδὲν γενναῖον πράξασα καὶ, κατ' εὐτυχίαν, διαλυθεῖσα μετὰ διετῆ ζωὴν, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, — ἐκράτει παρὰ τοῖς φαναριώταις, παλαιοῖς καὶ νέοις, τὸ καλὸν ἔθος τῆς πρὸς ἀκριβῆ διανομὴν ἐλεῶν χρησιμοποίησεως εὐσεβῶν γυναικῶν προβεβηκυίας ἡλικίας, ἢ πνευματικῶν, ἱερέων δῆλα δὴ, πᾶσαν ἀπολαμβανόντων ὑπόληψιν. Ἀλλὰ, φανέντων παρ' ἡμῖν φιλανθρωπῶν δῆθεν σωματείων, πολλῶν καὶ ποικιλονύμων, ἐξελαφρώσαμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ ἄχθους τούτου ἀναθέτοντες εἰς τοιαῦτα σωματεῖα, καὶ καταλιπόντες εἰς τοιαύτας Ἀδελφότητας, πολλάκις θνησιγενεῖς, ὧδε κάκεισε παρ' ἡμέραν καὶ συνιστωμένας καὶ διαλυομένας, τὸ ἔργον τῆς ὑλικῆς τῶν πενήτων δῆθεν ἐπικουρίας.

§

Αἱ περὶ συμφερόντων γενικῶν ὑποθέσεις συνεζητοῦντο κατ' ἰδίαν ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας, διότι μικρὸν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου αἱ πύλαι τῶν τειχῶν ἐκλείοντο, οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους οὐδεμίαν ἠδύναντο ἔχειν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν κατοικούντων ἔξω τῶν τειχῶν. Μίαν εἰσέτι ὥραν μετὰ τὴν ἡλίου δύσιν ἔμενεν ἡ πύλη τοῦ Φαναρίου ἀνοικτὴ κατὰ τὸ ἡμισυ, ἀλλ' οἱ διερχόμενοι ἔδιδον μίαν δεκάραν εἰς τὸν κρατοῦντα τὴν πύλην ἡμίκλειστον, ἐνῶ ἢ πρὸς τὸ Πετρίον πύλη ἐκλείετο ἐνωρίτερον τῆς τοῦ Φαναρίου, ἡμίσειαν ὥραν περὶ τοῦ μετὰ τὴν ἡλίου δύσιν, τῶν διερχομένων

καταβαλλόντων πέντε παράδες· τοῦτο μέχρι τοῦ 1866, ὅτε καὶ πύλαι καθηρέθησαν καὶ τείχη ἤρξαντο καταδαφιζόμενα. Σημειωτέον ὅτι, μόνον εἰς τὴν μαῖαν ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς τὸν ἱερέα ἐπετρέπετο ἵνα ἐξέλθῃσι κατὰ τὴν νύκτα, γνωστὸν ποιοῦντες εἰς τὸν θυροφύλακα τὸν τῆς ἐξόδου σκοπόν· καὶ ὅποτε παρίστατο ἀνάγκη ἵνα ἀνοιγῶσιν αἱ πύλαι τοῦ τείχους, ἐγένετο τοῦτο δι' ὑπουργικοῦ διατάγματος· οὕτως ἢ λέσχη «Μνημοσύνη» κατὰ τὰς θεατρικὰς παραστάσεις, ἃς ἔδιδεν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αἰθούσῃ τοῦ καφενεῖου Κιλ βουρνοῦ πρὸ τοῦ 1866, ἐπετύγχανε τοιοῦτο ὅπως τοῦ δικαιώματος τούτου. Αἱ γενικώτεραι τῶν ὑποθέσεων, ὡς εἶπα, συνεζητοῦντο μετὰ τῶν παλαιῶν φαναριωτῶν, καὶ τῶν μετὰ τὸ 1821, ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, αἱ δὲ προσυναντήσεις ἐγένοντο εἰς τὰ φαρμακεῖα, εἰς τὰ «ἐμφιετζίδικα», πρᾶτῆρα κόνεως ταμβάκου, καὶ εἰς τὰ καπνοπωλεῖα, τὰ ὁποῖα πρὸ τοῦ 1872, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μονοπωλείου τῶν καπτῶν, ἦσαν εὐρύτατα καὶ πλουσιώτατα ἐμπορικὰ καταστήματα, ὅχι καλύβαι, κοκόμορφοι, ὡς αἱ νῦν. Αἱ κατὰ τὰς νύκτας συχναὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπισκέψεις ἦσαν ἄγνωστοι, καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ ἀνοίγματος τῶν πυλῶν τοῦ τείχους, καὶ ἔνεκα περιέργου τινὸς ἀλλὰ διδακτικῆς ἀπόψεως τοῦ δῆθεν περιττοῦ κατὰ τὰς νύκτας φωτισμοῦ τῶν ὁδῶν. Καὶ ἐφρόνουν οὕτω πάντες οἱ κάτοικοι τῶν μεγάλων πόλεων ἀνέγνωσαν ποῦ ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν προὔτεινετο ἐπὶ συνελεύσεως τῶν ἐν Σμύρῃ προκρίτων ὁ φωτισμὸς τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, πάντες οἱ τοῦρκοι ἀντέστησαν, εὐρίσκον-

τες περιπτώσιν τὸν κατὰ τὴν νύκτα φωτισμὸν, διότι, κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν, πᾶς χρηστὸς καὶ τίμιος οἰκογενειάρχης πρέπει ἵνα κλείηται μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐντὸς τῆς οἰκίας. Ἐβλεπε δέ τις ἐνίοτε τὰς νύκτας, ἕνεκα συναναστροφῆς τινὸς, τοὺς μετὰ τὸ 1821 φαναριώτας, τοὺς ἔξω (ἢ ἔσω) τῶν τειχῶν, ὡς ἂν ἦσαν, διαιτωμένους, μεταβαίνοντας ἐν μεγάλῃ πομπῇ, προπορευομένου φαναρίου μετὰ τριῶν κηρῶν, ἄνδρας δὲ καὶ γυναῖκας περιβεβλημένους πολυτίμους γούνας. Καὶ αἱ συναναστροφαι, καθ' ἃς ἐνίοτε παρευρίσκειτο καὶ ἡ, κατὰ τὸν Ἠλίαν Τανταλίδην, «γενάτη συντροφιά», κληρικοὶ κυρίως, ἀντικείμενον εἶχε φληναφίαν ἢ χαρτοπαίγνιον, περὶ τὸ «ταντοῦρι» γινόμενον, τράπεζαν, ἔχουσαν κάτωθι πύραυνον—διότι ἡ πάγκοινος χρῆσις θερμοαστρῶν μόλις ἤρξατο πρὸ πενήντα ἐτῶν ἐνταῦθα.

Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς λέσχης «Μνημοσύνης», ἐλύθησαν καταργηθέντα πάντα σχεδὸν τὰ κέντρα τῶν συναντήσεων ἐν φαρμακείοις καὶ καπνοπωλείοις, καὶ ἐγένοντο συναντήσεις εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς λέσχης, ἢ κατὰ κυριακὴν, ἢ κατὰ τινα μεγάλην ἑορτὴν, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ ἀπόλυσιν. Οἱ δὲ πρὸ τοῦ 1821 ἀρχαῖοι καὶ οἱ μετὰ τὸ 1821 δῆθεν ἀρχαιοπρεπεῖς φαναριῶται ἠκροῶντο τῆς ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ λειτουργίας ὀπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ, ὅπερ πρὸ διακοσίων πενήντα μὲν ἐτῶν ἦν βιβλιοθήκη τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου, μέχρι δὲ πρὸ πεντηκονταετίας, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ στάσιν τῶν «ἀρχόντων» τῆς τε πατριαρχικῆς αὐλῆς καὶ τῶν αὐλῶν Βλαχίας καὶ

Μολδοβυτίας, ἐλέγετο κοινῶς «ἀρχονταρίκι». Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862 ἡ λέσχη ἦν τὸ συνεντευκτήριον τῶν γερόντων καὶ τῶν νέων τὴν ἡλικίαν φαναριωτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Τζιβαλίῳ καὶ Μουχλίῳ κατοικούντων, οἵτινες ἐτίμων ἀλλήλους, ἐκάστης ἡλικίας ἑαυτὴν γινωσκούσης, μέχρι σχεδὸν τοῦ 1868, ὅτε ἡ νέα γενεὰ παρηγκώτισε τοὺς πρεσβυτέρους, ζητήσασα οὕτω ἵνα διασπάσῃ τὸν δεσμὸν, ὅστις πρὸς ἐκείνους, δηλ. τοὺς γέροντας, συνέδεε πάντας τοὺς ἀνάγκην ἔχοντας ἐν τῷ βίῳ τῶν ὁδηγιῶν καὶ συμβουλῶν ἐκείνων. Καὶ ἤρξατο δημιουργούμενον χάσμα γενεῶν, νέας καὶ γεροντικῆς, καὶ ἡ τελευταία, νόμφ φύσεως, εἰς ἄλλην, ἀμείνω, ζωὴν μεταβάσασα, ἐλησμονήθη, καθὼ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ ἀθετηθεῖσα· ἡ δὲ νέα οὔτε κἂν ἐσκέπτετο ἵνα μάθῃ πῶς ἔζων οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ πάπποι καὶ τίνα τὰ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ ἔθιμα αὐτῶν, ἀφοῦ καὶ τὰ παλαιότερα μέλη τῆς ἐν Φαναρίῳ λέσχης πασιφανῆ κατέστησαν τὴν ἀγνοίαν τῆς ἱστορίας τοῦ σοματείου τούτου, καταφαγόντα δύο ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Μικρὸν ἔτι καὶ, ὅταν ἀποκάμωμεν ἐρευνῶντες καὶ μανθάνοντες καὶ διαφωτίζοντες σημεῖα τινα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου ὅσοι πρὸς τοιαύτας ζητήσεις ἔχομεν κλίσιν, τίς θέλει εὐρεθῆ πόθον ἐν ἑαυτῷ αἰσθανόμενος πρὸς ἀναζήτησιν εἰδήσεων περὶ τῶν πατέρων ἡμῶν; Μικρὸν τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ χωρίζον ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνων. Ἐρευνήσατε καὶ μάθετε. Καὶ ἀναγεμίλατε τοῖς μεθ' ἡμᾶς καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ὅσοι φιλομαθεῖς ἐκ τῶν ἡμετέρων, τὸν βίον τῶν τριῶν πρὸ ἡμῶν γενεῶν, εἰς ἃς ἀριθμοῦνται

βεβαίως καὶ πατέρες καὶ πάπποι καὶ συγγενεῖς ἐκείνων καὶ ἡμῶν. Πιστεύσατε δ' ὅτι ἡ κατὰ ἀλήθειαν, ἡ ἀπροσωπόληπτος, ἡ ἐν ἐμβριθεῖα ἀκραιφνεῖς διακρίβωσις τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν ἔργων τῶν προαποικομένων ἔσται λαμπρὸν μνημόσυνον, καὶ Θεῷ εὐχάριστον καὶ ἡμῖν, ἰκανοποιοῦν δὲ τὴν μνήμην ἐκείνων, ἀποδεικνύει συνάμα ὅτι ἡ πρὸς τὴν παρελθοῦσαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ζωὴν ἀγάπη διατηρεῖται ζῶσα. Αὐτὴ δὲ διὰ τῆς ἀμερολήπτου ἐξακριβώσεως τῶν κατ' αὐτὴν ἀντικαθιστᾶ τὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν ἐν εὐσεβείᾳ κοιμηθέντων πατέρων καὶ πάππων προσαγωγὴν «προσφόρου» διὰ τὴν ἀναίμακτον ἐν τῷ ναῷ θυσίαν. Ἄν λείπη τὸ «πρόσφορον» τοῦτο, καλὸν ἵνα μὴ λείπη τὸ χάρτινον, ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐν ἀμεροληψίᾳ πολλῇ γινόμενον, μνημόσυνον, καίτοι ἦν δυνατὸν ἵνα συνυπάρχωσι καὶ τὰ δύο.

B'

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ
ΦΑΝΑΡΙΟΥ*

Εἰς ἑορτὴν Ἀδελφότητος, ἣτις ἔδραν ἔχει τὸ Φανάριον, λόγος ἐναρκτικὸς, ὑπὸ παλαιοῦ κατοικοῦ

* ἡ παροῦσα διατριβὴ συμπληροῖ τὴν προηγουμένην, τούτων δὲ τῶν δύο διατριβῶν ἡ ἔκδοσις προετιμήθη, διότι

τῆς συνοικίας ταύτης εἰς φαναριώτας καὶ φαναριωτίστας ἀπαγγελλόμενος, θέμα πρέπει ἵνα ἔχη τὸ τμήμα τοῦτο τῆς μεγάλης τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πόλεως, τὸ Φανάρι, ἡ τοποθεσίαν τοῦ Φανάρου. καθὼς ἐλέγετο τῷ 1351, πρὸ πεντακοσίων ἑβδομήκοντα ἐτῶν, τὸ Μουχλίον καὶ τὰ περὶ τὸν λόφον αὐτοῦ, τὸν λεγόμενον καὶ ἄλλως «Τὰ Παναγίου». Ἀπροσδιόνυσον δ' ἠθέλε θεωρηθῆ πᾶν ἄλλο θέμα δημοσίας ὁμιλίας.

Ἐπειδὴ δὲ τινες ἔγραψαν περὶ τοῦ μέρους τούτου, οἱ μὲν, κατὰ δυστυχίαν, ἐκδόντες οἰαςδήποτε διατριβὰς, ἄλλοι δὲ τινες εἰς εὐκταίαν λήθην αὐτὰς παραπέμπαντες, ἐγὼ δὲ καὶ περὶ τῆς μέχρι τοῦ 1821 ἑλληνικῆς κοινωνίας αὐτοῦ γράψας ἐξέδωκα εἰς τὸν ΚΑ' τόμον τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου», νῦν ἀπαλλάττω ἑμαυτὸν τε καὶ τοὺς ἀναγνώστας μου τῆς ἐκ νέου ἀναγνώσεως αὐτῶν. Εἶπον καὶ πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τῆς ἐν Φαναρίῳ «Μνημοσύνης» ἄρχετὰ, ζητῶν ἵνα ἀποδείξω ὅτι, καὶ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1821 διάλυσιν τῆς φαναριωτικῆς «ἀριστοκρατίας», συνέχειαν ἀπετέλεσαν οἱ μετὰ τοὺς «δύστυχους χρόνους» ἐκείνους ἐμφανισθέντες ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ὡς ρυθμισταὶ καὶ διοικηταὶ τῶν κοινῶν ἡμῶν πραγμάτων, καλοὶ μὲν ἔμποροι, καὶ βιομη-

Σύλλογος ἑλληνικὸς ἑδρεύων ἐν Φαναρίῳ καθῆκον εἶχε ν' ἀφιρώσῃ τὸ πρῶτον τεῦχος τῶν δημοσιευμάτων αὐτοῦ εἰς τὸν περὶ Φανάρου καὶ φαναριωτῶν λόγον. Αἱ «Ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ παλαιοῦ Φανάρου» ἀνεγνώσθησαν ἐν γενικῇ συνεδριάσει τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου τῇ 17 μαρτίου 1919.

χανοι, καὶ σαράφηδες, καὶ καλφάδες, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τραχήλου τετραηλισμένου ἔθνικοῦ σώματος ἐπικαθήσαντες καὶ μέρος τι τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀπομυζῶντες, ἢ ζητήσαντες ἀπλῶς δόξαν διοικητοῦ τοῦ Γένους, τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον βεβαίως ζηλεύουσι πολλοί.

Ἐπὶ τῇ σημερινῇ ἡμῶν οἰκογενειακῇ ταύτῃ πανηγύρει, ἀναλαβὼν ἵνα καταστήσω γνωστὰς ἀναμνήσεις τινὰς ἐκ τοῦ παλαιοῦ Φαναρίου, παρακολουθῶ μεθ' ὑμῶν τὰς τῆς ζωῆς ἐκείνων κυριωτέρας καὶ φανερὰς ἐκφάνσεις, ἀποσώζων εἴ τι ἂν περιώζηται ἐν τῇ πολλὰ καὶ ποικίλα πολυπραγμονούσῃ μνήμῃ μου, καὶ λυπούμενος ὅτι δύο, τρεῖς, ἢ τέσσαρες ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς συνοικίας ταύτης, ὀλίγον, ἢ πολὺ μακρὰν ἡμῶν διαμένουσιν. Ἦθελον ἐπικαλεσθῆναι τὴν βοήθειαν καὶ τῆς τούτων μνήμης, ὅπως οὕτω κατορθωθῆναι ἢ ἀναστηλωθῆναι πλήρως εἰκὼν τῆς κοινωνικῆς ἐκείνης τάξεως, «καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι, εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι πιστευθῆναι» — καθὼς εἶπεν ὁ ὀλύμπιος Περικλῆς παρὰ Θουκυδίδῃ.

Κατόπιν ἀπὸ «τὰ δεινὰ» — καθὼς οἱ πατέρες ἡμῶν ὠνόμαζον τὰ ἔτη ἐκεῖνα (1821—28) — ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔθνικὴ ζωὴ καὶ κίνησις ἐξηκολούθησεν ἀναπτυσσομένη, παλαιούσα κατὰ δυσχερειῶν ὑλικῶν, οὐχὶ διότι τὸ κοινὸν ταμεῖον ἔστερεῖτο χρήματος, ἀλλὰ διότι τὸ χρήμα, ὅπερ ἔπρεπεν εἰς αὐτὸ ἵνα εἰσρεύσῃ, ἀλλοίαν ἐλάμβανε διεύθυνσιν. Αἱ ἀδυναμίαι τῶν ἡμετέρων πατέρων ἦσαν αἱ ἴδιαι, ὁποῖαι ἦσαν αἱ τῶν πρὸ τοῦ 1821 φαναριωτῶν,

αἱ ἔριδες, αἱ ἀντεγκλήσεις, αἱ μικροφιλοτιμίαι ἦσαν αἱ ποικίλλουσαι τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον αὐτῶν βίον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος καὶ αὐτὸς ὑφίσταντο μεγάλας ἢ μικρὰς ἀφαιμάξεις, τῶν μὲν ἰδιωτῶν ποταπὰς, ἀλλ' ἀδιακόπους, ἐκ μέρους τῶν ἀτιθάσων γενιτσάρων μέχρι τοῦ 1826, τῶν δὲ κοινῶν ταμείων ἐξ ἀτελευτήτων φορολογιῶν, τὰς ὁποίας τὸ σύστημα τὸ τότε κυβερνητικὸν ἐδημιούργει. Τὸ κακὸν ὅμως, ὅπερ εἶχεν ἐνσφηνωθῆναι δυσπαλλάκτως μεταξὺ ἡμῶν, ἦν ὅτι κατὰ τὴν ἀθροισιν τῶν χρημάτων, ὅσα προωρίζοντο κατὰ καιρὸν εἰς ἱκανοποίησιν ὀρέξεων ἀρπακτικῶν, ἐγίνοντο λαθροχειρίαι τινές, καὶ, κατὰ τὴν μεταβίβασιν χρηματικῶν ποσοτήτων εἰς ἀνελεήμονας ἀπαιτητὰς, ὑπεισέρχοντο καὶ οἱ ἰσχυρότεροι καὶ μᾶλλον ἐπιτήδειοι τῶν λεγομένων «λογάδων» τοῦ Γένους, μέρος τι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν λαμβάνοντες.

Αὐτὰ ἔπραττον οἱ λογάδες, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τούτων οὐχὶ καλὴ τις ὑπῆρχεν ἰδέα παρὰ τοῖς τότε πολίταις, ὅσοι μακρὰν ἔμενον τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν· εἰς τῶν πολιτῶν τούτων ἐκάλεσε φίλον αὐτοῦ ἵνα ἴδῃ «παρέλασιν λογάδων» πολλῶν, ἀνεξηγήτου πλήθους· ἦσαν κακοῦργοι δεδεμένοι τὰς χεῖρας ἀνά δύο καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ στρατιωτῶν. Ὑπῆρχε δὲ τις ἐτέρα λογάδων τάξις, ἡ μᾶλλον λείψανα τάξεως ἀνθρώπων, ὅσοι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν μυθολογοῦντες ἀπὸ βυζαντινῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν, ἢ ζητοῦντες φιλοτίμως τὸ πρῶτον αὐτοὶ ἵνα ἀναδειχθῶσιν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν ἀρχηγοὶ καὶ ἰδρυταί, κατῴρθουν ἵνα παρειαφρήσωσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐκ φιλοδοξίας, ἢ

μᾶλλον φιλοτιμίας. Ἐτέρα τάξις παρεισέδυσεν εἰς τὰ κοινὰ, ἢ τῶν βέηδων· καὶ ἐλέγοντο μὲν τότε, πρὶν ἐπέλθωσι «τὰ δεινὰ», βέηδες οἱ τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας ἡγεμόνες, τούτων δὲ τὰ τέκνα «βεηζαδέδες» υἱοὶ ἢ γόνου ἡγεμόνων, ἀλλὰ μετὰ τὰ «δεινὰ» καὶ μέχρις ἡμῶν καὶ οἱ υἱοὶ στρατιωτικῶν ἰατρῶν, μετὰ δὲ τὸ 1821 αὐτεκαλοῦντο «βέηδες» καὶ ἄνθρωποι τινες οὐδόλως εἰς τοιοῦτον τίτλον δικαιούμενοι. Ἐπὶ τίνι τίτλῳ καὶ λόγῳ ὁ Σωτήριος Καλλιάρχης ἐλέγετο βέης, αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ; ἐπὶ τίνι δὲ τίτλῳ καὶ ὁ Νικόλαος Ἀριστάρχης; Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν ὁ τελευταῖος τῶν ἐλλήνων μεγάλων διερχομένων, τῶν τῆς Υ. Πύλης, αὐτὸς δὲ καπουκεχαγιάς τῆς ἡγεμονίας Βλαχίας. Ἄλλ' ἡ κοινωνία, δυστυχῶς, ἠνείχετο τοὺς φαινομένους τὴν ἀλήθειαν βέηδες, καίτοι ἐγίνωσκε βέην, οὗ ὁ πάππος ἦν χυδαῖος ἀνθρακοπώλης, ἠκούε δὲ ἄλλον ἐκ βέηδων αὐτογενεαλογούμενον— ἐκ τῶν «μεγάλων Κομνηνῶν» ἂν μὴ ἀπατῶμαι— τοῦ ὁποίου πατὴρ καὶ πάππος, καὶ πρόπαππος ἴσως, ἦσαν γνωστοὶ ἀρχικωπηλάται τοῦ ἀκατίου τῆς ἐν Θεραπείᾳ Γαλλικῆς Πρεσβείας. Καὶ σημειωτέον ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ πρόπαπποι καὶ πάπποι, Ἕλληνες καὶ χριστιανοὶ μετρίοφρονες ὄντες, οὐδέποτε εἶπον εἰς τινα ὅτι κατήγοντο ἐκ Κατακουζηνῶν, ἐκ Κομνηνῶν, ἐκ Μουσούρων, ἐκ Τσιμισκήδων· ἐπλάσαν τοὺς μύθους τούτους οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἐγγονοὶ αὐτῶν «λογιώτατοι» γενόμενοι, λησμονοῦντες, ὡς τὰ πολλὰ, ὅτι πάππος ρωποπώλης, ἢ προμήτωρ πλύντρια οὐδέποτε εἶπον ὅτι ἐκ κρητικῆς ἐπιφανοῦς οἴκου κατή-

γοντο, ἢ ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Ἀργυρῶν, ἢ τινος ἄλλου.

Καὶ οὕτως, ὁ τίτλος τοῦ βέη δικαίως καὶ τοὺς τῶν οἰκείων προεκάλει σαρκασμούς. Μοὶ διηγήθησαν περὶ Ματθαίου τινός, ἀρχιερέως Σαμακοβίου, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, στενοῦ τοῦ Ἀριστάρχου συγγενοῦς, ὃς ἀφῆκεν εὐφυοῦς ἀνθρώπου μνήμην, ἀλλὰ καὶ τολμηροῦ συνάμα — κατὰ τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἵνα ἀφαιρέση ποτὲ, κατὰ τινα συνεδρίασιν ἐπαρχιακοῦ μεδζλισιοῦ, τὸ σαρίκιον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ συνεδρεύοντος καθῆ, τούρκου ἱεροδίκου δηλαδὴ, καὶ ἵνα ἐπιβάλη εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καμηλαύκιον, διότι διαρκῶς ἔβλεπεν αὐτὸν ἀναμιγνυόμενον εἰς ὑποθέσεις καὶ γάμων καὶ διαζυγίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν διαχειρίσεων, καὶ παρομοίων τινῶν— διηγήθησαν διὰ τὸν Ματθαῖον τοῦτον, ὅτι, κατὰ τινα συναναστροφὴν οἰκογενειακὴν, ἐν ἣ παρήσαν ὀλίγοι φίλοι καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, βέηδες αὐτοκαλούμενοι, ὁ Ματθαῖος ἔξω τοῦ παραθύρου τῆς αἰθούσης προκύψας αἴφνης ἐβόησε «βέη μου, βέη μου, ἔλα καὶ σύ». Ἄλλ' οἱ παρὰ τὸ παράθυρον ἐλθόντες οὐδένα βέην εἶδον ἐξ ἐκείνων, οὓς ἔκρινον ὁμοίους αὐτοῖς καὶ ἰσοτίμους. Τὸ μόνον ἔμψυχον ὃν, ὃπερ διήρχετο ὑπὸ τὰ παράθυρα τοῦ ψευδοβεηδικοῦ μεγάρου, ἦτο φτωχὸ γαιδοῦρι, καὶ τὸ κτήνος τοῦτο ὁ Ματθαῖος ἰσοστάσιον ἐκήρυξε τῶν ψευδοβέηδων, διότι, καθὼς εἶπον, ἐχλεύαζε καὶ αὐτὸς καὶ κατέκρινε τίτλους ἀσυστάτους καὶ γελοίους, ὧν ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἀποτελεσματικῶς,

ἐπιβλητικῶς καὶ μετὰ τινος εὐκολίας, ἐλεηλατοῦντο τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια.

Ἐννοεῖται ὅτι, τὸν τίτλον «λογάδων» ἐκέρδιζον καὶ ἐπιτόπιοι, κατὰ τινα τρόπον, λογάδες, οἱ κατ' ἐνορίας τὰ τῶν ναῶν καὶ σχολείων χρήματα διαχειριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων, δυστυχῶς, οὐχὶ εὐνοϊκῆ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ὑπόληψις ἐπεκράτει. Ἐξῆντα καὶ ἑβδομήκοντα πρὸ ἡμῶν ἔτη, ὅτε κατὰ τὰς ἐνοριακὰς συνελεύσεις ἀνεδεικνύοντο διὰ βοῆς, διότι ψηφοδέλτια καὶ κάλπαι ἦσαν ἄγνωστα τότε, ἐπίτροποι τῶν ἱερῶν ναῶν, οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς τῶν ἐκλεγέντων, μεταβαίνοντες εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ συγκαίροντες διὰ τὴν ἐκλογὴν, ἠῦχοντο ὅπως ὁ Θεὸς ἀξιῶσῃ τὸν ἐκλελεγμένον διαχειριστὴν τοῦ ἱεροῦ χρήματος ἢ ἂν ἀγοράσῃ μίαν οἰκίαν, ἢ ἂν ἀποκαταστήσῃ μίαν αὐτοῦ θυγατέρα. Κατεσκευάζοντο λοιπὸν τοιοῦτοτρόπως οἱ μικροὶ καὶ μεγάλοι λογάδες, καὶ ἢ εἰς τὰ κοινὰ ποικίλοτροπος αὐτῶν ἀνάμιξις ἦν ὄνειρον αὐτῶν ἀλλ' ὄνειρον ἐν εἶδει διδασκαλίας ἢ εὐχῆς παραδιδόμενον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, μέχρις αὐτῆς τῆς ὥρας. Ὡς δὲ, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1821, οἱ μᾶλλον νοήμονες τῶν ἐλλήνων τῆς Κπόλεως προεγυμνάζοντο εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαπαιδαγωγίαν ἀνθρώπων καὶ, γινόμενοι μεγάλοι διεργηνεῖς τῆς Υ. Πύλης, ἢ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἠγεμόνες, ἢ καπουκεχαγιᾶδες αὐτῶν, διέπρεπον ἀκολούθως ἐπὶ συνετῇ καὶ λελογισμένη καὶ ἰδιοφελεῖ τῶν πραγμάτων ἐν γένει διαχειρίσει, σχεδὸν τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο καὶ κατὰ τοὺς μετὰ «τὰ

δεινὰ» χρόνους, καὶ οἱ μετὰ τοὺς παλαιοὺς ἀπέξων ἐκ τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεξελέγκτου ταύτης διαχειρίσεως, μεθ' ὅλην τὴν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰσαχθεῖσαν ἐξέλεγκξιν ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν κοινῶν!! διότι μεθοδείας ἐφευρίσκουσι πάντοτε καὶ εὗρισκον πολλὰς οἱ γινώσκοντες τὴν ἐπιστήμην τῆς τῶν νόμων καταστρατηγήσεως, ἢ καὶ ἀναιδῶς ἔγραφον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὅτι τὸ περίσσευμα τῶσων καὶ τῶσων γροσίων ἐκλάπη ἀπὸ τοῦ ταμείου!!! Καὶ ἐν τούτοις οἱ τοιοῦτοι νεόκτιστοι λογάδες εἰς πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν καὶ στιγμὴν ἔτρεχον κίνδυνον ζωῆς, ὡς καὶ πρότερον. Ὅτε, τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1826, κατεβιβάζετο τοῦ θρόνου ὁ τυραννικὸς πατριάρχης Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Σερρών, εἰς τῶν λαϊκῶν ἐπιτρόπων τοῦ Κοινοῦ, τῶν κατὰ τινα τρόπον μελῶν τοῦ τότε Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ὁ Δημήτριος Ζαφειρόπουλος, πρὸς τὸν παυθέντα στραφεῖς, εἶπε «βλέπεις, δεσπότη μου, τί κάμνουν τὰ καλπᾶκια;», ἀπαντήσας ὁ Χρῦσανθος ἐδήλωσέ τι δυνατόν ἂν ἦ καὶ τῶν καλπακοφόρων τὸ τέλος· «Μπρὲ γαήδαρε, εἶπεν ἐγὼ μὲν καταβαίνω ὡς πατριάρχης καὶ ἀπέρχομαι εἰς ἔξορίαν· σὺ δὲ, ὡς ἐκμεκτζῆς, στρώνεσαι εἰς τὸν φάλαγγα, καὶ τρῶς ξύλο». Οἰκτρὸν εἶχον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τέλος καὶ οἱ τὴν οἰκοδομὴν ἀκινήτων κτημάτων τουρκικῶν ἀναλαμβάνοντες καλφάδες (ἀρχιτέκτονες) καὶ πλοῦτον ἐκ τῆς τέχνης ταύτης συγκομίζοντες, τῶν ὁποίων τινὲς ἐν Φαναρίῳ κατῴκουν· διὰ τοῦτο δ' οἱ φρονιμώτεροι ἐξ αὐτῶν, καίτοι πολλὴν εἶχον περιουσίαν, ἐβλέποντο καθ' ὁδὸν φοροῦντες ἱματισμὸν πενιχρότα-

τον, ὡς ἀνεὶ ἐξήτουν ἵνα ἐλκύσωσι τὸν οἶκτον καὶ τὸν ἔλεον ἡμετέρων καὶ ξένων· ἀλλὰ καὶ αἱ παρουσίαι τῶν πλείστων «καλφάδων» κατεστράφησαν. Ἐκ τῶν ἕξ ἢ ἑπτὰ πρώτης τάξεως ἀρχιτεκτόνων, τῶν μεταξὺ τοῦ 1821—41 διαπρεψάντων, ἐτήρησαν τὴν περιωπὴν αὐτῶν τὴν ὕλικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ὁ Μαρκὴ κάλφας, πάππος τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰω. Βασιλάκη Ἰωαννίδου, ὁ κτίσας τὸ παλαιὸν ἐν Γαλατᾷ γραικικὸν νοσοκομεῖον (τὸ νῦν μέγα ἔθνικὸν χάνι), καὶ ὁ Χατζὴ Νικολῆς ὁ Νικηταΐδης, ἐκ Λέρου, παρ' ᾧ καὶ ὁ πατήρ μου ἐμαθήτευσεν. Αἱ παρουσίαι καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν λοιπῶν, τοῦ Γαλῦπ κάλφα, ὀρθοδόξου μικρασιάτου ὀνομαζομένου Ἀλυπίου, τοῦ Κωνσταντίνου Γιολασιγιάζη, μικρασιάτου, τοῦ Γιαγτζόγλου, οὗ τὸν υἱὸν, διδάσκαλον τῶν μαθηματικῶν καὶ ὀλίγω ἀνισόρροπον, ἐγνωρίζαμεν πρὸ πενήκοντα πέντε ἐτῶν, οὔτε ἕγνος ὑπάρξεως ἀφήκαν, ἐκτός τινων ἐπιγραφῶν ἐπιναῶν, οὓς αὐτοὶ κατεσκεύασαν. Ὁμολογῶ ἐν τούτοις ὅτι οὐδενὸς τῶν καλφάδων τούτων εἶδον ἢ ἤκουσα τῶνομα ἀναγραφόμενον ἢ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἀναφερόμενον ὡς δῆθεν «λογάδος» ἢ διοικητοῦ τοῦ ἔθνους. Οἱ μετὰ τὸ 1821 καὶ μέχρι τοῦ 1835 διευθύναντες τὰ κοινὰ, τὰ πατριαρχικὰ δῆλα δὴ πράγματα καὶ τὰ νοσοκομεῖα, ἦσαν οἱ ἕξις ὀλίγοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἐγὼ γινώσκω τούτων ὀλίγους. Καὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι· Χοτζᾶ Χάννας Φάχρης, Χατζὴ Παναῶς Θεοδοσίου, Χατζὴ Ἀνέστης Παρασκευᾶ, Ἀλέξανδρος Φενερλίης, Θεοδόσιος Φωτίου, Δημήτριος Ζαφειρόπουλος, Νικό-

λαος Κάλφρογλους, Κωσταντῖνος Ἰπλικτζής, Χατζὴ Μανωλάκης Καμάρας, Ἰορδανάκης Καπλάνογλους, Θεοδόσιος Τσικαλιώτης, Ἐμμανουὴλ Δανέζης, Σκαρλάτος Σεβαστόπουλος, Γεώργιος Φωτιάδης, Φιλόδωρος Δημητρίου, Νικόλαος Τσαλίκης, Εὐστράτιος Σεβαστόπουλος. Αὐτοὶ διέπρεπον ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλογενείᾳ, μάλιστα δ' οἱ Χατζὴ Κώνσταδες, ἢ, κατὰ τὴν τότε φήμην, Πασὰ Κώνσταδες, οἱ Ἰπλικτζήδες, ὁ Φάχρης, οὗ τὸ κλέος ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διῖκνεῖται, καθὼς ἔγραψεν ὁ Τανταλίδης ἐν τῷ εἰς αὐτὸν ἐπιτυμβίῳ· διότι ὁ Φάχρης ἦν ἐκ Μεσοποταμίας. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1830 παρήλθον ἐπὶ σκηνῆς ὁ τὸν πατριάρχην Κωνσταντῖον Α' καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς ἀναιδέστατα μέχρι τοῦ 1834 φορολογήσας ἡμιτύραννος Ἀλέξανδρος Φωτιάδης, ὁ ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1835 ἀπογυμνώσας τὸν Κωνσταντῖον Β' καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διορισθέντας ἀρχιερεῖς Παναγιωτάκης Ἀγγελόπουλος, ὁ Χωλὸς ἐπιλεγόμενος, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ 1835—1840 καὶ τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ΣΤ' καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς σκυλεύσαντες Νικόλαος Ἀριστάρχης καὶ Σωτήριος Καλλιιάδης, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ λεηλατήσαντες ἀρχιερεῖς καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους Στέφανος Βογορίδης ὁ ἐκ βουλγάρων, καὶ Γεώργιος ὁ Βαμβάκης, ἀδελφὸς τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου Δ' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας.

Εἶχον δ' οἱ «λογάδες» ἀρκετὰς ἀπολαυὰς ἀπὸ κληρικῶν, οἵτινες ἔδιδον εἰς αὐτοὺς πάντοτε, καίτοι κατὰ «τὰ δεινὰ» σπάνιον ἦν, ἢ τοῦλάχιστον, ἐπιμελῶς ἀπεκρῦπτετο, τὸ χρῆμα. Ἐκαστος τῶν

νεωστὶ χειροτονουμένων ἢ μετατιθεμένων ἄρχιερέων ἔπρεπε ἵνα πέμψη δῶρον εἰς ἕκαστον τῶν λογάδων καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς ἀνὰ 5—10 ὀκάδας ζαχάρεως καὶ καφέ, ἀπὸ καιροῦ δ' εἰς καιρὸν αὐγοτάραχα, χαλβᾶδες, καπνιστὰ ἢ τεταριγευμένα κρέατα καὶ ἰχθῦς, καὶ ἐνίοτε πρόβατα, δηλαδὴ ἀπὸ τῶν προϊόντων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἕκαστος. Τοὺς τότε λογάδας ὁ πατριάρχης ὑπεχρεοῦτο ἵνα προσκαλῆ εἰς ἄφθονα καὶ πλουσιώτατα γεύματα, δις τοῦ ἔτους, τῇ 1 Σεπτεμβρίου καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τοῦ πατριάρχου· ἀλλὰ τὸ τοῦ γεύματος ὑλικὸν οἱ ἀρχιερεῖς προσέφερον, καὶ βεβαίως καὶ δικαίως ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ γεύματα· διεξήγοντο δὲ ταῦτα ἐν εὐθυμῳ, ἣν ἐπέστεφεν ἐκκλησιαστικὴ μελωδία, διότι οἱ ψάλλται τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἔψαλλον ᾠδὴν πρὸς τὸν πατριάρχην ἐγκωμιαστικὴν. Καὶ συνηντῶντο πάντες ἐν ἀγάπῃ, ἣτις διήρκει μέχρι τινός. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντῖος ὁ Β' ὁ Ἄσοφος κατήγγελλε τὸ «δευτερότριτο» τῆς καθαρᾶς ἑβδομάδος, ὅτι, νηστεύοντες καὶ τὸν ἄρτον κατὰ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τινες τῶν εὐλαβεστέρων λογάδων, τόσον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐφωτίζοντο, ὥστε ἵνα διασπῶσι τὴν ἀγάπην, ραδιουργοῦντες ἔκτοτε κατὰ τοῦ πατριαρχοῦντος. Σημειῶ ὅμως ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ Κωνσταντίου ἦν οὐχὶ τελεία. Ἡ δὴθεν ραδιουργία κατὰ τῶν πατριαρχῶν παρεσκευάζετο ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς· ἐγκαθιδρύετο ὁ πατριάρχης, οἱ κυριώτεροι δὲ τῶν ἀρχιερέων, οἱ γέροντες, καὶ οἱ εὐφύεστεροι

τῶν λογάδων ἀπὸ κοινοῦ σκέψεις ἀμέσως ἀντήλασσον περὶ τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου, μάλιστα κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς ἐγκαθιδρύσεως.

Αὕτη ἦν ἡ ἐν Φαναρίῳ γινομένη προγύμνασις εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν μέχρι σχεδὸν τοῦ 1860, ἀλλὰ πολὺ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου ἤρξατο ἀραιουμένη ἢ δῆθεν ἀριστοκρατία ἢ «κατὰ τὰ δεινὰ» καὶ μετὰ τὰ δεινὰ δημιουργηθεῖσα, καὶ διασκορπίζετο ἢ εἰς ἑτέρας συνοικίας τῆς Κπόλεως, ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Οἱ ἀπὸ τοῦ Κοινοῦ (ταμείου) πλουτήσαντες Ἀργυράμμος καὶ Κορέσιος, ὁ δεύτερος ἂν μὴ ἀπατῶμαι, ἐδραπέτευσαν εἰς Βλαχίαν, ὁ πρωτέκδικος Γεώργιος Ἀφθονίδης ὁ παλαιότερον Μπερεκέτης, ὁ ἐκ Βρουύλων τῆς Ἰωνίας, ἐξεσφενδονίσθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου διέπρεψαν ὁ Κωστάκης Ἰπλικτῆς καὶ ὁ Γεωργάκης Χατζῆ Κώστα μετὰ τῆς συζύγου Αἰκατερίνης, καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ. Ἔμειναν δ' ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1860 καὶ τινες ἕως τοῦ 1880 διαπρέποντες (ἐν Φαναρίῳ καὶ Τζιβαλίῳ καὶ Μουχλίῳ) ὁ υἱὸς Χαρίτωνος τοῦ γουνάρεως, ὁ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλανθρωπία φημισθεὶς Ἰωάννης Χαριτωνίδης, ἀληθῆς τοῦ Γένους ἡμῶν λογὰς, οἱ ἐν Τζιβαλίῳ ἀδελφοὶ Ἀναστασιάδαι, κοινότερον Ἀρατζήδες, ὁ Θεοδοσάκης Ἐλευθερίου, ὁ Μιχαὴλ Χατζῆ Θεολόγου, ὁ ἐξ οἰκογενείας εὐεργετησάσης τὰ σχολεῖα τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Φιλαδελφείας (Ἀλασεχῆρ, οὗ ἔνεκεν ἦν κοινότερον γνωστὸς ὡς Ἀλασερηλῆς), ὁ Εὐθύμιος Κυριακοῦ, ἐκ Μουδανίων, ὁ εἰς τῶν Φενερλήδων, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀδοσίδης, υἱὸς λιθοξόου, προβιβάσας ἑαυ-

τὸν διὰ νομιμοσύνης πολλῆς εἰς ὑψηλὰς κυβερνητικὰς θέσεις, ἡ μεγάλη οἰκογένεια τῶν ἐν Φαναρίῳ Σεβαστοπούλων, καθημένων ἀπέναντι τῆς Σχολῆς Μαρασλῆ, κατωτέρω δ' αὐτῆς, πρὸς τὸ Πετρίον ὁ Λαχοβάρης, συγγενὴς τοῦ μητροπολίτου Δέρκων Γερασίου, καταγόμενος ἐκ μολδαυικῆς οἰκογενείας πρὸ πολλωτάτων ἐτῶν ἐξελληνισθείσης, οἱ Καζανόβαδες, οἱ Λαμπίκηδες, ὧν τελευταῖος καὶ κατὰ τύπους ἀντιπρόσωπος τῆς παλαιᾶς τῶν φαναριωτῶν γενεᾶς ἦν ὁ Ἰωακείμ Λαμπίκης, φέρων μέχρι τοῦ 1862 ἢ 63 (ἴσως τότε θανὼν) τὰ ἐντερῖα καὶ τὸ μινίσι (ὁμοίωμα καλογηρικοῦ ράσου), καθὼς ἔφερε τοιοῦτο μέχρι θανάτου (1893) Νικόλαος ὁ λαμπαδάριος τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐν Φαναρίῳ ἔμενον ἔτι Μιχαὴλ Ἀφθονίδης ὁ μέγας χαρτοφύλαξ, Δημήτριος Καλλιβούλης ὁ διδάσκαλος (πρὸ τοῦ 1850) καὶ κατόπιν ἀντιπρόσωπος τῆς ἡγεμονίας Σάμου, μεταφράστης καλοῦ ἐγχειριδίου Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, ὁ κατὰ τὸ 1842 ἢ 43 ἐπιστρέψας ἐκ Παρισίων, ὅπου καλὴν βίβλον «Υγιονομίας» ἐξέδωκε, Σαράντης Ἀρχιγένης, ὁ φιλόσοφος ἰατρός, οὗ ἦν ἰδιοκτησία ἡ πρῶην οἰκία τοῦ γνωστοῦ χρονογράφου «Τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν» Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου (σήμερον ἐργοστάσιον μαρμάρων), ἡ οἰκογένεια Θεοδοσίου Τσικαλιώτου, ἡ τοῦ Ταχμιντζῆ, κατοικοῦντος ἐν ἰδίῳ λιθοκτίστῳ οἴκῳ πλησίον τῆς οἰκίας Ἀλεξάνδρου Γκίκα, μεγάλου διερμηνέως (1730) τῆς Ὑψ. Πύλης (σήμερον ναυπηγείου τοῦ κ. Εὐγ. Εὐγενίδου), οἱ Φοῖβοι, διαμένοντες ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ θεοῦ αὐτῶν, Ἐφέσου δὲ

μητροπολίτου, Μακαρίου Φοῖβου, ἀγορασθείση κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου Ἀνθίμου Κουταλιανοῦ, περιελθούση δ' ὕστερον εἰς τὴν οἰκογένειαν Καζανόβα, σήμερον οὔση κῆμα τοῦ Πατριαρχείου κλπ. κλπ. Τὰ οἰκήματα ταῦτα, ὅσα ἦσαν λιθοκτίστα, διεκρίνοντο διὰ τὸ ἐρυμνὸν τῶν τοίχων, τὸ σκοτεινὸν τῆς ἐσωτερικῆς διασκευῆς τὸ κατὰ τινα τρόπον λαβυρινθῶδες, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πλοῦτον ἐν τῇ διακοσμήσει τῆς αἰθούσης τῶν τελετῶν ἢ τῶν ὑποδοχῶν, ὅπου καὶ αἱ στήλαι εἶχον κεχρυσωμένα κιονόκρανα, καὶ τὰ ἐριάρια, κατάφορτα ἐκ σάμβυκος (σεντεφιού) ὄντα, παρίστων εἰκόνα πλοῦτου καὶ χλιδῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς καλαισθησίας τῶν κατασκευασάντων. Κατεσκευάσθησαν ὅμως πάντα ταῦτα κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα καὶ τινα κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ΙΖ' ἔτη, καὶ παράδοξον εἶχον τὴν τύχην· ἐπὶ παραδείγματι ἡ οἰκία τοῦ μητροπολίτου Νικομηδείας Διονυσίου, ὑπὸ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ἀρπαγείσα τῷ 1877, γενομένη μετὰ τετραετίαν ἐργοστάσιον τῆς ἀτμοπλοικῆς εταιρίας Κουρτζῆ, κοινῶς ἐφημίζετο ὡς «κούρτη» παρὰ τοῖς παλαιοῖς φαναριώταις, ἡγεμονικῆ (Βλαχίας ἢ Μολδαβίας) αὐλή. Τὴν οἰκίαν ταύτην ἠνάγκασαν τὸν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καταδιωκόμενον ἄλλοτε Σμύρνης Χρῦσανθον τὸν λέσβιον, τὸν καὶ πάλιν μητροπολίτην Σμύρνης († 1869), ἂν ἀγοράσῃ ἀντὶ τριῶν χιλιάδων λιρῶν γαλλικῶν χρυσῶν, καὶ ἵνα δώσῃ δῶρον εἰς τὸν Διονύσιον μητροπολίτην Νικομηδείας, σώσαντα δῆθεν τὸν Χρῦσανθον ἀπὸ τοῦ

καταδιωγοῦ, ἀλλὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ὀργῆς «πολὺ ἀκριβὰ» εἰς τὸν λυτρωθέντα, καθὼς ἐθρυσσεῖτο, πωλήσαντα.

Εἶχον δὲ αἱ μεγάλαι αὐται οἰκίαι καὶ αἱ «κοῦρται» αἱ λιθόκτιστοι παρηρητημένην ξυλίνην οἰκοδομήν, ἔχουσαν πολλὰ τὰ δωμάτια, τινὲς δὲ καὶ «κρυφὴ σκάλα» = κλίμακα στενὴν καὶ σκοτεινὴν = χάριν τῆς ἀνέτου κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀπὸ ξένων ἀνδρικῶν ὀφθαλμῶν διαφυλάξεως τῶν ὑπηρετουσῶν καὶ τῶν οἰκοδεσποινῶν, κατὰ μίμησιν ἀκραιφνῆ τῶν παρὰ τούρκους εἰθισμένων περὶ τοῦ γυναικωνίτου, ὡς ἀβάτου εἰς ξένους ἄνδρας. Τόσον δὲ μεγάλα οἰκοδομαὶ συνεπὲς ἦν ἵνα ἔχωσι πολλοὺς οἰκήτορας· καὶ εἶχον· μάλιστα δὲ αἱ τῶν λεγομένων «γερόντων» ἀρχιερέων, Ἐφέσου δηλαδὴ μέχρι τοῦ Δέρκων, καίτοι καὶ αἱ τῶν λοιπῶν οἰκίαι πρὸς τοὺς τῶν «μεγάλων» ἀρχιερέων συνηγωνίζοντο. Ἡ σπάταλος καὶ ἐν χλιδῇ κυβερνωμένη οἰκία τοῦ μητροπολίτου Κεσπεντιλίου Ἀρτεμίου τοῦ κρητῶς, τοῦ καὶ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὀνόματι ψιλῶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἡ οἰκία αὕτη, κειμένη ἀπέναντι τοῦ Μετοχίου τοῦ Μ. Σπηλαίου (Βλάχ-Σεραγίου) ἐντὸς παρόδου τινὸς, διεκρίνετο (πρὸ τοῦ 1850) διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικουσῶν γυναικῶν· εἶχε δὲ καὶ λουτρὸν, εἰς ὃ, δις τῆς ἐβδομάδος ἐνίοτε, προσεκαλοῦντο καὶ ξένοι γυναῖκες, συλλουόμεναι μετὰ γυναικῶν.

Ἐνθυμοῦμαι τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλῃν φήμην ἐπὶ συνέσει καὶ πολυπειρίᾳ κτησαμένου Γερασίμου

μητροπολίτου Χαλκηδόνος τοῦ κρητῶς, ἔχουσαν λουτρὸν ἐπίσης· ἐν αὐτῇ διέμενον ὁ πρωτοσύγκελλος τοῦ Γερασίμου, ὁ ἀρχιδιάκονος, ὁ δευτερεύων διάκονος, ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ, ὁ μάγειρος, ὁ ἱπποκόμος, ὁ καφετζῆς, ἡ ἀδελφὴ μετὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς Ἰωάννου, τριῶν υἱῶν καὶ δύο θυγατέρων ἔμενον ἐν αὐτῇ καὶ δύο ἀνεψιαὶ καὶ δύο ὑπηρετρίαι, ἡρίθμει δ' ἡ οἰκία δέκα καὶ ἑπτὰ μεγάλα καὶ μικρὰ δωμάτια καὶ λιθόκτιστον παλαιὸν κτίριον ἔχον δύο αἰθούσας. Τὸν ἀριθμὸν τῶν τόσων θεραπεόντων εἶχεν ἕκαστος τῶν «γερόντων» ἀρχιερέων, τινὲς δὲ εἶχον καὶ «κασσηρον» (ταμίαν) ἴδιον. Ἡ πλησμονὴ αὕτη διεκρίνετο καὶ εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ἀφοῦ τὸ μὲν ἡμέτερον εἶχε δώδεκα πρεσβυτέρους διὰ τὴν ἐνορίαν καὶ τὸν πατριαρχικὸν ναὸν, καὶ δέκα μέχρι δώδεκα διακόνων, διητῶντο δὲ πάντες ἐν τῷ πατριαρχικῷ μεγάρῳ, τὸ δὲ Ἀγιοταφικὸν ἡρίθμει ἐνοίκους—φοβερόν ἀκοῦσαι—γραμματεῖς, διακόνους, ὑπηρετάς, μαγείρους κλπ. πάντας ἐν αὐτῷ διαιωμένους, ἑκατὸν δέκα, κατὰ τὰ ἔτη 1844—45, πενήντα πέντε δὲ (σὺν τούτοις ἕξ ἕκθετα) κατὰ τὸ 1856. Διέμενε συνήθως ἐν τῷ Μετοχίῳ τούτῳ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰερόθεος ὁ ἀπὸ Θαβωρίου (πρότερον ἀγιοταφίτης) καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ. Τῷ 1872 ἐσιτίζετο ἐντὸς αὐτοῦ καὶ Σωφρόνιος ὁ τῶν κυπρίων ἀρχιεπίσκοπος.

Τὸ Φανάριον εἶχε πληθυσμὸν πολλὸν, τὸν ὁποῖον ἐν μέρει διεσκόρπισεν ἡ πυρκαϊὰ τοῦ 1857, ἧς τὰς

ζημίας συνεπλήρωσεν ἢ μετὰ εἴκοσι ἔτη γενομένη κατ' ἀπρίλιον, δις ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων εἶχε δὲ καὶ λουτρῶνα δημόσιον, καταστραφέντα κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν καὶ οὐδέποτε ἀνακτισθέντα· καὶ ἐν τούτοις εἶχον καὶ τὰ μεγάλα μέγαρα λουτρῶνας, ὄντας συνεντευκτήρια καὶ τόπους διασκεδάσεως τῶν γυναικῶν. Ἦσαν δὲ ἐκτισμένα πάντα τὰ μέγαρα ἀπὸ τοῦ Σιναϊκοῦ Μετοχίου μέχρι τοῦ Τουφεγκ-χανέ, ἀποθήκης τυφεκίων πρὸ πολλοῦ λιπούσης τὴν τοῦ κόσμου σκηρὴν, καθὼς ἔλιπεν αὐτὴν καὶ ἡ μεγάλη σειρὰ τῶν καϊκ-χανάδων, γεωρίων, ὅπου κατεσκευάζοντο κυρίως ἀκάτια, μέχρι σχεδὸν τοῦ 1880, διότι σύνολον τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀποθανουσῶν ἀγορῶν καὶ ἐργοστασίων, κείμενον ἀπὸ τοῦ νῦν ἐργοστασίου τῶν καπνῶν μέχρι γεφύρας τῆς παλαιᾶς, παρεχώρησε τὸν τόπον αὐτοῦ, μετὰ τὴν ἐκεῖ πυρκαϊάν τοῦ 1879, εἰς ἄλλας οἰκοδομὰς· ὁ τυφεγκ-χανές ἔλιπε τὸ ζῆν πρὸ ἐνὸς ἢ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος.

Ἡ περιοικὶς τοῦ Φαναρίου οὐδεμίαν εἶχεν ἀξίωσιν εὐγενείας, ἐκτὸς τοῦ Μουχλίου. Πολλοὶ τῶν προβεβηκότων τὴν ἡλικίαν ἐνθυμοῦνται τὸν μέχρις ἴσως τοῦ 1880 ζῶντα πωλητὴν βελονῶν Βασιλάκη, ὅστις, ἐρωτώμενος «ποῦ κατοικεῖ» — στερεοτύπως ἀπήντα πάντοτε· «εἰς τὸ ἄνωθεν μέρος τοῦ Φαναρίου, τὸ ὀνομαζόμενον Μουχλίον, κατοικία τῶν εὐγενῶν». Ἀλλὰ τοιαύτη ἦν καὶ ἡ ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Ἁγίας· ὡς ἐλέγετο πρὸ τοῦ 1800 καὶ πρὸ τοῦ 1700 τὸ Τζιβαλίον. Ἡ τοῦ Παλίνου ἐκτίσατό τινα σημασίαν, καθὸ ἐν

ἐαυτῇ περιλαμβάνουσα τὸ Μετόχιον τῶν σιναϊτῶν, ἐν ᾧ διέμενον ἀπὸ τοῦ 1854 - 1859 ὁ πατριάρχης πρῶην Κπόλεως καὶ διηνεκῶς ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου Κωνστάντιος ὁ λεγόμενος Σοφός, ἄνθρωπος ἄπειρος διοικήσεως καὶ τὸν βίον ἠκιστα αὐστηρός. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο σοφός, ἦν γὰρ πολυμαθὴς, ἀναγνούς καὶ ἰδὼν πολλὰ, πολλοὶ τῶν λογάδων καὶ τῶν δῆθεν βέηδων, καὶ πολλοὶ κληρικοὶ, κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν καὶ τὴν χειμερινὴν ὥραν κυρίως, ὅτε διέτριβεν ἐν τῷ Μετοχίῳ κατερχόμενος ἐξ Ἀντιγόνης τῆς νήσου, προσήρχοντο αὐτῷ, γεραρὸν ἀποτελοῦντες ὀμακίον, περὶ σοβαρῶν καὶ σπουδαίων καὶ ἐνίοτε ἀναξίων λόγου πραγμάτων διαλεγόμενοι. Αὐταὶ ἦσαν αἱ σπουδαῖαι συναθροίσεις· περὶ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν οἰκογενειακῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ διατριβῇ μου γίνεται μνεῖα.

Διασκεδάσεις ἐν Φαναρίῳ, καθὼς αἱ σημεριναί, χοροὶ, συναυλῖαι, θεατρικαὶ παραστάσεις, ἐορταὶ σωματείων, ἦσαν ἄγνωστοι μέχρι τοῦ 1863. Αἱ τελευταῖαι εἶχον χαρακτηρὰ μνημοσύνου ἱεροῦ, μεθ' ὃ συνήρχοντο ἐν τῷ ἐπιτροπικῷ τοῦ ναοῦ — αἱ παραστάσεις ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς «Μνημοσύνης» τῷ 1863 κατὰ πρῶτον — ὑπ' αὐτῆς ἐδόθη τὸ πρῶτον δημόσιος ἐν Φαναρίῳ χορὸς τῷ 1867, οὐχὶ εἰς τὴν ἔκτοτε (1862) κοιτίδα τῆς λέσχης ταύτης, τὸ Κίλβουρνου, καθὸ μὴ δυνάμενον ἔνθ' ἀνθέξῃ εἰς πλῆθος ἰσορροπῶντων, ἀλλ' εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν, τὴν τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Δ, μεγίστην ἔχουσαν αἴθουσαν, πρὸ πολλοῦ ἐρείπιον — τὰ δημόσια μαθήματα, συναθροίσεων φιλικῶν ἀφορμῆν,

εισηγάγεν ἡ λέσχη αὕτη τῷ 1866, ἐν τῇ ἀρχικῇ κοιτίδι, γινόμενα κατόπιν (1861—69) ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ (οὐπω διαρρηθείση) τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς (ὡς ἐλέγετο τότε) σχολῆς τοῦ Μουχλίου, κτιρίου στερεῶς οἰκοδομηθέντος τῷ 1860 ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν καὶ κατὰ σχέδιον τοῦ πατρός μου Γιάννη-κάλφα=ἀρχιτέκτονος Ἰωάννου.

Πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τοιοῦτου τῶν πανηγύρεων καὶ συνεντεύξεων εἰδους, τὸ Φανάριον καὶ ἡ περιοικὶς χώρα τὰς ἱεράς πανηγύρεις καὶ τὰς ὁμοίας αὐταῖς εἶχεν ὡς ἀφορμὰς εὐφροσύνης καὶ διαχύσεως, καὶ διετήρησεν οὕτω χαρακτῆρα κοινωνίας ἡμιμοναχικῆς, συνοικία πατριαρχικῆ πραγματικῶς ἀποδεικνυομένη.

Ἐκ τῶν ἱερῶν πανηγύρεων, αἱ πατριαρχικαὶ λειτουργίαι εἶχόν τι τὸ κατὰ μικρογραφίαν οἰκουμενικόν· καὶ ὁ θαυμάσιος οὗτος χαρακτῆρ ἴσχυε μέχρι τέλους τῆς δευτέρας ἱερατείας τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ' τοῦ ἀπὸ Σερῶν. Εἶχον κ' ἐγὼ τὴν εὐτυχίαν ἵνα γνωρίσω τὸν μακαρίτην ὅτε ἱερούργει, συνησθάνετο βαθέως τὴν θειότητα τοῦ τελουμένου μυστηρίου· ἐπίστευεν ὅτι συνωμίλει μετὰ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὰς τότε λειτουργίας ἀρχιερέων μετὰ τοῦ πατριάρχου ἠκούοντο πᾶσαι αἱ διάλεκτοι τῶν ὀρθοδόξων ἐθνῶν, διότι αἱ ἐκφωνήσεις ἐγίνοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὴν βουλγαρικὴν, τὴν σερβικὴν, τὴν ἀλβανικὴν, καὶ, ἐν ἧ περιπτώσει συνελειτούργει μετ' αὐτῶν ὁ ἀπὸ συρολατίων ἐπιστρέψας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν Μακάριος ὁ Ἀμίδης, ἠκούετο κατὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἡ

χαλδαϊκῆ, ἢ ἡ ἀραβικῆ. Ἐδιδάσκετό τις ὅτι, εἰς τελετὰς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γινομένας ἔπρεπε ἵνα ἀκούωνται αἱ διάλεκτοι τῶν πνευματικῶς ὑποτεταγμένων αὐτῷ λαῶν, ἐνῶ σήμερον ἀκούομεν τὰς ξένας ἡμῖν διαλέκτους μόνον κατὰ τὸν ἐσπερινὸν τοῦ Πάσχα, δηλὰ γε δὴ τὴν «δεύτερη ἀνάστασι».

Τὰς τελετὰς ἐπηκολούθουν γεύματα τοῦ πατριάρχου πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ μόνον τούτους, εἰς τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ὀνοματικῆς ἑορτῆς τοῦ πατριάρχου, πρὸ τοῦ γεύματος, οἱ ψάλλται τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἔψαλλον ᾠδὴν, πεποιημένην μὲν ὑπὸ λογίμου τινός, μελοποιουμένην δὲ ὅπωςδῆποτε ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου. Παρεκάθητο εἰς τὴν πατριαρχικὴν τράπεζαν καὶ λαϊκοὶ ἐπιφανεῖς, οὐδέποτε δ' ὑπάλληλοι πατριαρχικοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ, καθὼς ἐκαινοτόμησεν ἀπὸ τοῦ 1878 ὁ ἀείμνηστος Ἰωακείμ Γ'. Ἐν χρόνοις παλαιότεροις, πρὸ τοῦ 1850, ὁ πατριάρχης συνέτρωγε μετὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου καὶ πάντων τῶν διακόνων, εἴτ' οὖν κληρικῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ, μόνον κατὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα, ἢ μᾶλλον κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας αὐτοῦ. Ἐπίσης δὲ συνευθύμει μετὰ πάντων τούτων καὶ συνέτρωγε τὴν πῖταν τοῦ ἀγίου Βασιλείου τῇ παραμονῇ τῆς πρωτοχρονιᾶς. Μὴ ἐκπλαγῆτε δ' ἀκούοντες τὰς δύο λέξεις συνδυαζομένας, διακόνους—ὑπηρετάς· διότι λαϊκοὺς ὑπηρετάς ἠγνόουν οἱ παλαιοὶ πατριάρχαι. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἀρχιερέων, προσέφερον ὁ δευτερευῶν τῶν διακόνων τὸ γλυκὸ, ὁ τριτεύων τὸν καφέν.

Εἰς ἐμὲ αὐτὸν, νεώτατον ὄντα, τῷ 1875, ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Β΄ ὁ Κοκκόδης ὁ ἀπὸ Κυζικίου, περιτοίησιν πολλὴν δαψιλεύων μοι, καίτοι ἦν κατὰ πενήντα ἔτη πρεσβύτερός μου, μοὶ ἔδιδε τὸ μὲν «γλυκὸ» διὰ τοῦ πρώτου διακόνου τῆς σειρᾶς (τετάρτου δηλδ. τῶν διακόνων), διὰ δὲ τοῦ δευτέρου τῆς σειρᾶς τὸν καφέν. Ἐγένοντο δὲ τέταρτος μὲν διάκονος ὁ Νικόδημος Ἀμαξόπουλος, ὁ κατόπι, δυστυχῶς, ἀρχιερεὺς ἐν Προικοννήσῳ, πέμπτος δὲ Μελέτιος Προμηράκης, πρώην ἀρχιδιάκονος τοῦ Γερασίμου Χαλκηδόνος. Τὴν τοιαύτην τῶν πατριαρχικῶν διακόνων ὑπερησίαν ἐξέκοψεν ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Γ΄ τῷ 1878.

Ἐτεραι διασκεδάσεις, ἱεραὶ σχεδὸν, ἦσαν οἱ γάμοι, τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν μάλιστα πομπῶδεις, διότι καὶ πατριάρχαι παρευρίσκοντο, καὶ τοῦρκοι ἐπιφανεῖς ἐνίοτε, πλούσια τοῖς νεονύμφοις δῶρα κομίζοντες. Εἰς τοὺς γάμους ἐψάλλοντο καὶ ῥῥαί, ἐπίτηδες συντεθειμέναι, οὐχὶ σπανίως ἐγένετο καὶ προσφώνησις, ὑπὸ τινος τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας συγγραφομένη, εἶτα δὲ, κατὰ τὸ δεῖπνον, καὶ μετ' αὐτὸ, παρενέβαινον οἱ μουσικοὶ, ὧν μετὰξὺ διέπρεπεν ἐπὶ τῇ δεξιᾷ χρήσει τοῦ βιολίου ὁ ἐκ Βόλου Δημήτριος Ταχτακούλας, πατὴρ τοῦ ἐφ' ἡμῶν γνωστοῦ διδασκάλου Βασιλείου Καλλίφρονος, φήμην μεγίστην ἔχων μέχρι πού τοῦ 1840 καὶ μνήμην ἐξύστερον ὀργανοπαίκτης ἐξόχου.

Αἱ κατὰ τὰς ἀπόκρως—μᾶλλον ἀφ' ὅτου «ἤνοιγε τὸ τριώδιον» — διασκεδάσεις ἦσαν οἰκογενειακαὶ,

δημόσιαι δ' οὐδαμῶς οὐδέποτε μέχρι τοῦ 1863, χοροὶ δὲ καὶ μουσικαὶ καὶ ποικίλα παίγνια διεξήγοντο κατ' οἶκον, μέχρι νυκτὸς μέσης τῆς τελευταίας κυριακῆς, ὅτε, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν εὐθυμούντων, οὐχὶ σπανίως παιδία μικρὰ καὶ οἱ γονεῖς καὶ αἱ μάμαι, καὶ αἱ θεῖαι, μετέβαινον εἰς τὸν «νεροχύτην» ἵνα νιφθῶσιν, ἐκαθάριζον τοὺς ὀδόντας ἐντέχνως καὶ προσεκτικῶς, προσηύχοντο, κατεκλίνοντο, καὶ τὴν πρωίαν πάλιν προσηύχοντο. κατόπιν ἤρχοντο τοῦ περιωνύμου «τριήμερου» πάντες καὶ πᾶσαι, δηλαδὴ νηστείας αὐστηρᾶς, ἀνελεήμονος, ἀνελαίου, μόνον διὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην τῆς πρώτης ἐβδομάδος. Τὸ «τρίήμερο» ἐτήρουν αὐστηρότερον (δηθὲν) οἱ ἀρχιερεῖς. Συνώδευον δὲ τὰ τέκνα τῶν πλουσίων οἰκογενειῶν, ἐν τῇ τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων ἐξασκήσει καὶ κατ' οἶκον καὶ εἰς τὸν ναὸν, οἱ οἰκοδιδάσκαλοι, μοναχοὶ, ἢ λαϊκοὶ μοναχικὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, φοροῦντες στολήν.

Ἡμέραι λαϊκῆς πανηγύρεως ἦσαν αἱ τοῦ Πάσχα, ἰδίως διὰ τὸ Φανάριον ἀπὸ ἀλώσεως αἱ τρεῖς πρώται, καὶ μάλιστα ἡ πρώτη, ἕνεκα τῶν κατ' αὐτὴν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Φαναρίου ἀγομένων ἐθνικῶν χορῶν, καὶ ἡ τρίτη, διὰ τὴν διανομὴν τῶν ὠπῶν εἰς τοὺς ἐπαρχιώτας ὀρθοδόξους, οἵτινες, ἐν παλαιότεροις χρόνοις, παρασκευάζοντες ἐκ λευκοσιδήρου κυτία μικρὰ, ἐνέκλειον τὸ πατριαρχικῇ χειρὶ εὐλογηθὲν αὐγὸν καὶ ἀπέστελλον εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν, κακῶν ἀποτρόπαιον, ἀγιασμὸν τῆς οἰκίας. Διεξή-

γετο δὲ ἡ διανομὴ συνήθως ἐν μικρᾷ τινὶ αἰθούσῃ, κειμένη ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ μέγα δωμάτιον τοῦ πρωτοσυγκέλλου, τὸ καὶ μέχρι πρὸ εἰκοσὶ πρὸς ἑτῶν πνευματικὸν δικαστήριον.

Οἱ φαναριῶται καὶ οἱ περίοικοι, κατ' ἀπρίλιον καὶ μᾶιον ἰδίᾳ (δυστυχῶς μέχρι τοῦ 1860) παρίσταντο μάρτυρες, ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος, πανηγύρεων μικρῶν ἱεροκοσμικῶν, τῆς ὑποδοχῆς δῆλα δὴ τῶν χατζήδων, τῶν ἀπὸ τοῦ προσκυνήματος εἰς τὸν πανάγιον Τάφον ἐπιστρεφόντων εὐσεβῶν. Γνωστοῦ ὄντος ὅτι τὴν δεῖνα καὶ δεῖνα ἡμέραν ἐπιστρέφουσιν οἱ χατζήδες, προσήρχοντο εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Φαναρίου οἱ κληρικοὶ τῆς ἐνορίας, εἰς ἣν διέμενεν ὁ ἐπισκεψάμενος τὴν Ἁγίαν Γῆν, καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ φίλοι, καὶ παρελάμβανον αὐτὸν ἐκεῖθεν μετὰ πομπῆς, ἣτις ἐλάμβανεν ἐνίοτε χροιάν λιτανίας· διότι προηγοῦντο τὰ ἑξαπτέρυγα τοῦ ναοῦ, οἱ ἱερεῖς—οὐχὶ μετὰ στολῶν λειτουργικῶν—οἱ ψάλται, μετ' αὐτοὺς ἠκολούθει ὁ προσκυνητὴς, χαιρετιζόμενος ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης διὰ τοῦ τίτλου τοῦ χατζή, τὸν ὅποιον ὁ κατέχων ἐξώδευεν ἕσθ' ὅτε τόσα χρήματα, ὅσα ἤρκουν πρὸς ἀγορὰν μικρᾶς τινὸς οἰκίας. Εἰρήσθω ὅτι, κατόπιν, ἐν ἀγοραῖς καὶ συναλλαγαῖς καὶ συζητήσεσιν ὁ χατζής, θέλων 'να εἰσακουσθῆ, πολλάκις ἤκουε τὸ σύνθημα ὅτι «ἐπῆγε 'ς τὸ χατζηλήμι μ' ἕνα διάβολο, κ' ἐγύρισε μὲ ἑφτά».

Συνεπῶς ἡ εἰς Κπολιν—εἰς Φανάριον κυρίως—ἐπιστροφή τοῦ φύλακος τῶν ἡμετέρων δικαίων ἐπὶ τῶν Ἁγίων Τόπων, δηλ. τοῦ ὀρθοδόξου πατριάρχου

τῶν Ἱεροσολύμων, ἦν ἡμέρα γενικῆς καὶ μεγάλης ἑορτῆς. Τὴν τοῦ Φαναρίου πλατεῖαν ἐπλήρουν, ὡς καὶ τὰ παράθυρα τῶν μέχρις Ἁγιοταφικοῦ Μετοχίου οἰκιῶν, χιλιάδες ὀρθοδόξων, τοῦτ' αὐτὸ χιλιάδες. Ἐξήρχετο ἐκ τοῦ πολυκώπου ἀκατίου ὁ πατριάρχης, καὶ τῶν ὀρθοδόξων τὸ πλῆθος, ἑλλήνων, βουλγάρων, ἀρμενοφώνων, ἀράβων, ἐπέπιπτον, οἷον εἰπεῖν, ἐπ' αὐτοῦ θέλοντες 'ν' ἀσπασθῶσι τὰς χεῖρας τοῦ μακαριωτάτου· καὶ «μακαριώτατος» ἦν ὁ μόνος αὐτὸς, καὶ τοιοῦτον μόνον τὸν Ἱεροσολύμων ἐγίνωσκε καὶ ὠνόμαζεν ὁ λαὸς, καίτοι διέμενον ἐν Φαναρίῳ συνήθως καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Ἀντιοχείας. Ἀπήλαυε δὲ τῆς εὐνοίας ταύτης ὁ Κύριλλος, μάλιστα μετὰ τὴν τοῦ τυπογραφείου ἐν Ἱεροσολύμοις σύστασιν, μετὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς θεολογικῆς ἐν Ἁγία Γῆ Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, μετὰ τὴν ἰδρυσιν ἐν Φαναρίῳ τοῦ ἀγιοταφικοῦ παρθεναγωγείου καὶ τοῦ στοιχειώδους ἐκθετοτροφείου—διότι ἡ ἐν τῷ Μετοχίῳ σχολὴ τῶν ἀρρένων ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Κυρίλλου Β', καὶ ταύτης ἐγινώσκετο διδάσκαλος πρὸ τοῦ 1835 μὲν Βασιλάκης ὁ κατόπιν ἐπίσκοπος Συννάδων καὶ μετὰ ταῦτα μητροπολίτης Πρεσλάβας (ἕστερον εἰς Τὰ ταῦλα) ὁ Βενιαμῖν, τελευταῖος δὲ διδάσκαλος, ἕως τοῦ 1873, Ἀλέξανδρος Τριανταφυλλίδης ὁ διάκονος, ὁ τότε Λαμπάκου γενόμενος ἐπίσκοπος, ἕστερον Πρεσπῶν, καὶ τέλος Μελενίκου μητροπολίτης.

Μεγίστη πανήγυρις τῶν φαναριωτῶν ἦν ἡ «καβαδοφορία» δῆλον οὖν ἡ ἐνθρόνισις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, γινομένη ὄχι καθ' ὄν τρόπον γί-

νεται νῦν, πενιχρὰ καὶ ψοφιμαία· διότι τότε προηγοῦντο καὶ εἶποντο σχεδὸν ἑκατὸν ὑπηρέται (χαδεμέδες) τῆς Ὑψ. Πύλης, τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς δώδεκα πρώτους τῆ τάξει μητροπολίτας περιέκλειεν ἴλη ἱππέων, εἶπετο λόχος χωροφυλάκων ἢ τακτικοῦ στρατοῦ, συνεπορεύοντο δὲ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοί πατριαρχικοί, καὶ λαϊκοὶ πρόκριτοι, παρὰ δὲ τὸν πατριάρχην ἀνώτερός τις στρατιωτικὸς, ὑποστράτηγος ἢ ἀντιστράτηγος, ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς θεραπείας· ἦσαν δὲ πάντες ἔφιπποι, καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ πατριάρχου ἀπεστέλλοντο ἀπὸ τῶν ἀνακτορικῶν ἵπποστασιῶν. Παρὰ τὸν ἵππον, οὗ ἐπέβαιναν ὁ πατριάρχης ἐβάδιζε καὶ ὁ παρὰ τούρκους ἐν τοιαύταις τελεταῖς συνειθιζόμενος παρήγορος (τὸ γεδέκι, τουρκικώτερον). Τὴν πομπὴν ταύτην κατήργησε, δυστυχῶς, ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ', ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ ἱερατείας, εἰσαγαγὼν τὴν χρῆσιν τῶν ἀμαξῶν κατὰ τὴν «καββαδοφορίαν» αὐτοῦ, 16 μαρτίου 1867—διότι οὗτ' αὐτὸς ἠδύνατο, πάσχων, ἵνα ἱππεύσῃ, οὔτε ὁ καιρὸς ἐπέτρεπε, διότι διαρκῶς ἔπιπτε βροχὴ ψιλή. Ἐκάθητο δ' ἐφ' ἀμάξης μόνον αὐτὸς καὶ τινες ἀρχιερεῖς, ὑπάλληλοι δὲ κληρικοί καὶ λαϊκοὶ ἠκολούθουν ἔφιπποι τῷ πατριάρχῃ, βρεχόμενοι διαρκῶς, περιστοιχοῦντες, οἱ τούτων ἀνώτεροι, ἀρχιγραμματεῖς Συνόδου (Ἰωακείμ Κοκκόδης (ὁ Ψευδοκοκκόδης) καὶ Συμβουλίου (Ἰωάννης Ἀριστοκλής), ὁ διευθυντῆς τοῦ Α' πατριαρχ. γραφείου, (Μιχαὴλ Ἀφθονίδης, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ) καὶ εἴ τις ἕτερος. Ἐκτοτε (1867) κατηργήθη ἡ ἀληθινὴ, ἢ ἔφιππος, καββα-

δοφορία, εἰσῆχθη ἡ ἀμαξοπομπή, αἱ μέχρι τοῦ 1871 μεγαλοπρεπεῖς ἀνακτορικοὶ ἀμαξαι ὑπεχώρησαν εἰς εὐτελεστέρας καὶ εἰς ἀγοραίας, ἢ πληθὺς τῶν ἐπισήμων ἀνακτορικῶν καὶ κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων, ἢ συνοδεύουσα τῷ πατριάρχῃ, ἠλαττώθη, καὶ ἡ τῶν φαναριωτῶν ἔκτακτος—σχεδὸν τακτικὴ, καθὸ κατ' ἔτος ἐνίοτε, ἢ καὶ κατὰ διετίαν ἐπαναλαμβάνομένη—πανήγυρις τῆς καββαδοφορίας ἀπώλεσε τὴν προτέραν αἴγλην καὶ μεγαλοπρέπειαν.

Ἀφηρέσαμεν ὅμως καὶ ἡμεῖς τοῦ μεγαλείου τῆς ἐξωτερικῆς τοῦ Πατριαρχείου παραστάσεως ἀρκετὸν μέρος. Ὡς ὁ Γρηγόριος παρέλυσεν τὸ μεγαλεῖον τῆς καββαδοφορίας, οὕτως ὁ Ἰωακείμ Γ' τὴν κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τὰς ἐπισήμους τάξιν. Ὁ πατριάρχης, ἐπὶ παραδείγματι, μέχρι τοῦ 1878, μεταβαίνων εἰς ὑπουργοὺς, ἐπέβαιναν ἀμάξης, ταύτης ὅμως προεπορεύοντο δύο κλητῆρες ἔφιπποι, εἶποντο δὲ δύο διάκονοι, δευτερεύων καὶ τριτεύων, ἢ ὁ τέταρτος ἢ ὁ πέμπτος τῶν διακόνων, ἐπίσης ἔφιπποι. Μοι φαίνεται δ' ὅτι ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀπὸ Ἀμασειας Σωφρονίου Γ' κατηργήσαμεν τὴν παρὰ τοῖς ἀρχιερεῦσι χρῆσιν τῶν ἵππων ἐν γένει, καὶ τὸ Φανάριον ἤρξατο λησμονοῦν τὰς προτέρας πομπὰς, τὰ τόσα μέσα τῆς διασκεδάσεως.

Τῶν φαναριωτῶν τῶν γεροντοτέρων ὀλίγιστοι βεβαίως ἐνθυμοῦνται τὴν μέχρι τοῦ 1862—3 διατηρηθεῖσαν εὐπρεπῆ καὶ προσοχῆς ἀξίαν παράστασιν τῶν «γερόντων» μητροπολιτῶν καὶ τινων ἐτέρων, οἰκονομικῶς εὐπορούντων ἀρχιερέων. Οἱ γέροντες Χαλκηδόνης, καὶ Νικομηδείας, καὶ Κυζίκου (ὁ μέ-

χοι τοῦ 1860), καὶ ὁ πρόεδρος Διδυμοτείχου Μελέτιος (ὁ ποδαλγὸς ἐπιλεγόμενος) μετέβαινον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ἔφιπποι, καίτοι αἱ οἰκίαι αὐτῶν ἀπεῖχον ἀπ' αὐτοῦ μόλις πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας· καὶ, μέχρι τοῦ 1862, ἔβλεπέ τις, περὶ τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως τῆς Συνόδου περιμένοντας ἔξω τῆς μεγάλης πύλης τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου τρεῖς ἢ τέσσαρας ἵππους καὶ τὸ ἐπιτελεῖον ἐκάστου τῶν γερόντων, δύο διακόνους καὶ δύο, τρεῖς, ὑπηρέτας. Τῷ 1844 ὁ σήμερον μόλις δυνάμενος ἑαυτὸν ἵνα διατηρήσῃ «πρωτόθρονος» τῶν ἀρχιερέων Καισαρείας διετήρει κατ' οἶκον ἕνα πρωτοσύγκελλον, δύο γραμματεῖς, ἕξ ὑπηρέτας, ἕνα μάγειρον— ἐν ὄλῳ δέκα θεράποντας. Οἱ τότε πλούσιοι «γέροντες» εἶχον διπλοῦς.

Παράδοξον ἴσως θέλει φανῆ εἰς ὑμᾶς ὅτι, τῷ 1876—78 ὁ μητροπολίτης πρώην Ἀδριανοπόλεως καὶ κατόπι Σηλυβρίας (1877—81) Κύριλλος Κυριακίδης, μεταβαίνων εἰς ἐπισκέψεις—ἀλλὰ πολὺ σπανίως—εἶχεν ἀκολουθοῦντα τὸν ὑπηρέτην αὐτοῦ, κρατοῦντα κάθισμα ἀναπαυτικόν, τὴν κοινότερον «πολυθρόνα», ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνὰ πέντε-ἕξ λεπτὰ ἐκαθέζετο ἐν μέσῳ ὁδῷ, ἀναπαυόμενος. Στεροῦμεθα σήμερον τοιούτου θεάματος! Ἀπὸ δὲ τοῦ 1863 καὶ ἵπποι καὶ ἐφίππια ἐπωλήθησαν, ἀπελύθησαν δ' ἵπποκόμοι καὶ τσιμπουκτζήδες.

Ἐν ὀλίγοις παραστήσας τὸν χαρακτήρα καὶ τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς τῶν πάλαι φαναριωτῶν, τῆς ιδιωτικῆς καὶ τῆς δημοσίας, ὀφείλω ἵνα συγκλείσω τὸν περὶ τούτων λόγον, λέγων ὅτι τὴν ἐκκλησια-

στικὴν χοροῖαν διακρίνομεν εἰς ἐκάστην διάχυσιν καὶ συναναστροφὴν· ἀλλ' εἰς αὐτὰς ἐπιδρᾶ καὶ ὁ μεθ' ἡμῶν δυσασπάλλακτος συγχρωτισμὸς τῶν τούρκων. Πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ πρὶν αὐτῶν ἄνδρες συνήρχοντο χωρὶς τῶν γυναικῶν, αὐταὶ δὲ μόναι, καὶ διασκέδαζον. Εἶχε δὲ τὸ καλὸν αὐτῆς ἢ τοιαύτη διάκρισις, ὅτι ἐκάστη τοιαύτη φάλαγξ, ἢ πτέρυξ, καὶ ἀσχημολογοῦσα καὶ βωμολοχοῦσα, ἤκουεν ἑαυτὴν οὐδ' ἔτρεχον κίνδυνον τὰ «ἕτερα ἡμίσεια» ἡμῶν ἵνα ἐρυθριῶσι δι' ὅσα ἐφλυάρουν οἱ ἄνδρες· ἐφλυάρουν δὲ καὶ αἱ γυναῖκες, μάλιστα κατὰ τὰς ἀπόκρεω, οὐδένα ἄνδρα μάρτυρα τῶν ἀδολεσχουμένων ἔχουσαι παρ' ἑαυταῖς.

Τὰ λεγόμενα «τραγούδια» κατὰ τὰς τότε συναναστροφάς, ἰδίᾳ διστίχα, εἴτε ἐν ἰδίαις ὁμηγύρεσιν, εἴτε ἐν ταῖς ἀπὸ κοινοῦ γινομέναις, ἔφερον τὸν τύπον ἐπιρροῆς τοῦ συγχρωτισμοῦ μετὰ τούρκων· εἶχον δὴλα δὴ τὰς δύο τελευταίας, ἢ μίαν λέξιν, ἐκάστου στίχου, τουρκικὴν, ἢ τὸν μὲν πρῶτον ἐκ τῶν δύο στίχων εἶχον τουρκιστὶ συντεταγμένον, τὸν δὲ δεύτερον ἑλληνιστὶ

παράδειγμα τοῦ πρώτου εἴδους τῶν διστίχων
Ἄς πηγαίνω, τί προσμένω! ὦρα ἴπάγει σεκιζε*
κ' ἢ χατζὴ Δουδοῦ κοιμάται, δὲν ζυπνάει μποῦ γκεζέ**

παράδειγμα τοῦ δευτέρου
Περβανὲ γκιμπὶ γκεζέριμ, ἀλεφὶν ἔτραφηνά,**
ποιὸς θὰ μὲ γλυτώσῃ, φῶς μου, ἀπ' τὰ δικά σου τὰ δεινά:

Τὴν ἐπιρροὴν τοῦ τουρκισμοῦ ταύτην μαρτυρεῖ καὶ

* ὀκτώ. ** αὐτὴν τὴν νύκτα.

*** Ὡς μικρὰ πεταλουδίτσα τριγυρίζω εἰς τὴν φλόγα.

έντυπον βιβλίον, έπιγραφόμενον «Έρωτος άπο-
τελέσματα», ού ύπ' όψιν έχω την έκδοσιν του 1792,
ίσως την πρώτην. Περιέχει τουτο πολλότατα στι-
χουργήματα, και τινα τούτων γινώσκοντες άριστα
οί πατέρες ήμών έψαλλον κατά τας διασκεδάσεις
αυτών επί παραδείγματι (σελ. 17)

Ω ύψηλόν δενδράκι,
χρυσό κυπαρισσάκι,
άλάκερον με νουρι
όλον χωρίς κουσουρί

(και σελ. 48)

νουρι και κάλλος και πρόσωπόν σου
αυτά πληγώνουν και θανατώνουν
κάθε μου μέλος και με σκοτώνουν.
Τί είναι ύπνος, τί είν' χουζούρι
δέν ξεύρω, φώς μου, χρυσόν μου νουρι

Περαιτέρω προχωρών εύρίσκω, έν σελ. 141, πλη-
ρεστέραν την έννοιαν τών λεγομένων μου

«όθεν έκίνησαν δια τόν μπαχτζέν· άφ' ού δέ έφθα-
σαν και όλίγον εύθύμησαν, άρχισαν να τραγωδή-
σουν καθ' ένας εκείνο, όπου ίξευρε· και ό μεν
τζελεπή Άντωνάκης, ως έμπειρος τών τρα-
γωδίων της Κωνσταντινουπόλεως, άρχι-
σε να τραγωδήση τó άκόλουθον

Ποτέ δέν έδοκίμασα του έρωτος τά πάθη
αυτός δέ, καθώς φαίνεται, θέλει να με τά μάθη.
Κάθεται και έπινοεί, πλάττει ένα ώραϊον
πουλάκι σόζ άγνάρικο, νουρλούδικο και νέον,
και με τ' αυτό έβάλληκε πλέον να με δουλώση,
και κατά τó κοπούσί του θέ να τó κατορθώση

της σιωπής παράδειγμα τόν περβανέ με φέρνει,
πού καίεται μέσ' την φωτιά, κι' άλλος δέν τó μαθαίνει.
καίεται ό ταλαίπωρος και τζιμουδιά δέν βγάνει,
δείχνει την ζέσιν του αυτό, με όλον που ν' χαϊβάνι

γιατι τάηδόνι τόν γοντζέ τόν βλέπει και τζιρίζει
και θέλει να τόν μυρισθη, πλην δέν τó μπασαρδίζει».

Παρατηρήσατε δέ την εικόνα του περβανέ συχνό-
τερον έπαναλαμβανομένην εις τά άδόμενα τραγού-
δια τότε· αλλά και τουτο γίνεται κατά μίμησιν τών
παρά τῷ πέρση ποιητῇ Σααδη και παρά πέρσαις έν
γένει. Είς τούς στίχους αυτού «Ω πτηνόν της
πρωΐας, μάθε τόν τρόπον της αγάπης από τόν περ-
βανέν, ό όποιος κατακαιόμενος παραδίδει την ψυχήν
του, χωρίς ούτε φωνήν να εκβάλλη»—ό εκδότης
αυτών* ύποσημειοί «οί πέρσαι, θέλοντες να είκο-
νίσωσι την σφοδρότητα του έρωτος, φέρουν τó πα-
ράδειγμα του περι τούς λύχνους περιστρεφομένου
έντόμου (χρυσαλλίδος ή ψυχῆς), τó όποιον, κατ'
αυτούς, τόσον έρωτα αισθάνεται προς την φλόγα,
ώστε θέλον ν' άπολαύση αυτήν, κατακαίεται επί
τέλους. Είς τó άλλόκοτον τουτο έντομον οί πέρσαι
δίδουσι τó ποιητικόν όνομα περβανέ».

Πρέπει να προστεθῆ ένταυθα ότι, της εκπαιδεύ-

* Μία στιγμή διαχύσεως, ή ανάμικτα κλπ. υπό 'Ιω. Μ.
Ραπτάρου· έν Κων]πόλει, 1862, σελ. 116, άλλ' ή μετά-
φρασις τών στίχων ούχι ή του Ραπτάρου, άλλ' ήμή.

σεως καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ πάππων θρησκευτικὸν ἐχούσης χαρακτηῖρα καὶ χροιάν, ἦν ἐπόμενον ἵνα διακρίνωνται ἐπὶ ταύτῃ καὶ τὰ κατὰ τὰς συναναστροφὰς ἀδόμητα. Ἴσως ὀλίγιστοι, ἴσως οὐδεὶς ἤκουσεν ὅτι συνήθης ἦν πρὸ ὀγδοῆντα, πρὸ ἑννεήντα, πρὸ ἑκατὸν ἑτῶν ὁ τοῦ φληνάφου στιχουργοῦ Καισαρίου Δαπόντε «Κανὼν περιεκτικὸς πολλῶν ἐξαιρέτων πραγμάτων»· καὶ ἔψαλλον κατὰ τὰς τότε οἰκογενειακὰς συναθροίσεις «Ἄνοιξο τὸ στόμα μου—καὶ διηγήσομαι πάμπολλα—ἐξαίρετα πράγματα—δεῦτε ἀκούσατε—δεῦτε ἄρχοντες—δεῦτε πραγματευτᾶδες—δεῦτε καὶ οἱ πλούσιοι, δεῦτε καὶ πένητες»—ἐξακολουθοῦντές τινα τοῦ κανόνος τούτου μέρη ἵνα ψάλλωσιν. Ἐπὶ παραδείγματι, κατὰ τὸ «Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ»—«Ἡ πολίτικες ἀγκινάρες—τάγιορείτκα λεφτόκαρα—Δαμιατιοῦ τὸ ρύζι—τὰ τοῦ Μπρασσοβοῦ παξημάδια—καὶ τῆς Βλαχιάς τὰ καημάκια—καὶ τὰ γούρια τὰ τῆς Βλάχκας δὲ, ὄντως ἐξαίσιμα πράγματα»*. Ἐψαλλον ὡσαύτως εἰς τὰς ἑσπερίδας αὐτῶν καὶ τὸν τοῦ αὐτοῦ «κανὼνα περιεκτικὸν ὀνομαστῶν ἀρχαίων ἀνθρώπων», ἀλλ' ἐδιδάσκοντο, ὡς διὰ τοῦ ἐτέρου

* ὕπ' ὄψιν ἔχω τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Κήπου χαρίτων» τοῦ Δαπόντε, ἐν Ἀθήναις, 1880, ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλέους· σελ. 254—260—Ὁ κανὼν ἐξεδόθη καὶ ἐν «Ἡμερολογίῳ Χρόνῳ» τοῦ 1881, ὑπὸ τοῦ τότε πασιγνώστου βιβλιοπώλου καὶ ἐκδότου Συμεῶν Ἀνδρεάδου, τοῦ καταντήσαντος σχεδὸν εἰς ἐπαιτεῖαν ἐν τέλει τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

κανόνος τὰ ὀνομαστὰ προϊόντα Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου, οὕτω διὰ τούτου τοὺς ἐπισήμους ἀνθρώπους τοῦ κόσμου. Κατὰ τὸ «Ἀρματηλίτην Φαραῶ» ἔψαλλον «ὁ Λεωνίδας—Μιλτιάδης στρατάρχου—Θεμιστοκλῆς, Περικλῆς—Περσάνδρος, Κίμων—καὶ ὁ Ἀγησίλαος—Ἀννίβας καὶ Σκηπίωνες—καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας—Φωκίων καὶ ὁ Πομπήϊος—καὶ ὁ θαυμαστὸς Βελισάριος»—ἢ κατὰ τὸ «Ἰλάσθητί μοι, Σωτήρ»—«Δημόκριτος ἡ πηγὴ—ἡ τῶν γελοίων ἡ ἄπανστος—Ἡράκλειτος ἡ πηγὴ—ἡ τῶν δακρύων ἀένναος—Μίλων, Ἀστυδάμας τε—πολυφάγοι οὗτοι—Μιθριδάτης καὶ Ἡρόδωρος». Καὶ ἐμάνθανον τοιοιτοτρόπως καὶ Ἡρόδωρον, καὶ οἱ ἀγνοοῦντες ἐλάμβανον τὴν εἰδησιν ἀπὸ τοὺς τότε λογιωτάτους ὅτι ἦν γραμματικὸς καὶ ποιητὴς ἐκ τῆς Ἡρακλείας τοῦ Πόντου, καὶ ὅτι ἔγραψεν Ἀργοναυτικὰ καὶ Τὰ καθ' Ἡρακλέα. Πολλοὶ σήμερον ἐξ ἡμῶν ἀγνοοῦσι τὸν Ἡρόδωρον.

Τὴν θρησκευτικὴν χροιάν οἱ τότε περιέβαλλον καὶ εἰς ἄσματα πεζοῦ λόγου, συντεταγμένα ἐπὶ προλόγῳ ἱεροῦ, εἰς δὲ τὸ τοιοῦτο τῆς δημοτικῆς ποιήσεως ἱεροκοσμικὸν εἶδος διέπρηναν οἱ κάτοικοι τοῦ (ἢ τῆς) Ψαμμαθία(ς). Μίαν εἰσέτι ἐνθυμοῦμαι, ἐπὶ τοῦ «Χαίροις ἀσκητικῶν», ὧδὴν ψαμμαθιανὴν, ἀδομένην καὶ εἰς τὸ παλαιὸν Φανάριον «Χαίροις—ὅταν περνώ καὶ σὲ διῶ—στὸ παραθύρι—ὀποῦ κάθεσαι—μάτια μου—θαυμάζω τὴν εὐμορφίαν σου

—καὶ τὴν γλυκεῖά σου φωνή—καὶ τὰ μαῦρα μάτια σου—ἄχ πουλάκι μου» κλπ.

Ἐάν, ἐν τέλει τοῦ λόγου, θέλητε ἵνα λάβητε γνῶσιν γλώσσης τῆς ἐν ἀγοραῖς καὶ συναναστροφαιῖς καὶ πρὸς ἔκφρασιν αἰσθημάτων, κατὰ τοὺς μικρῶ πρὸ τοῦ 1821 καὶ μέχρι τοῦ 1850 καὶ 60 χρόνους, μαρτύρια εὐρίσκετε εἰς τὰ «Ἐρωτος ἀποτελέσματα»—«ἦτοι»—[κατὰ τὴν προμετωπίδα—«ἱστορία ἠθικοερωτικῆ με πολιτικά τραγούδια. Συντεθεισα μὲν εἰς τὴν ἀπλῆν ἡμῶν διάλεκτον πρὸς εὐθυμίαν καὶ ἐγλεντζῆν τῶν εὐγενῶν νέων. Ἀφιερωθεῖσα δὲ τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι μαγιόρφ κυρίῳ, κυρίῳ, Στεφάνῳ Ἰωαννοβίκῳ. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1792 (σελίδες 214 ἐν ὄλφ—ἡ ἐκτύπωσις φρονῶ ὅτι ἐγένετο ἀλλαχοῦ)—Τὰ «τραγούδια» ἐπιγράφονται κωνσταντινοπολιτικά, συνεπῶς ἢ παρ' αὐτοῖς ἐν χρήσει γλώσσά ἐστίν ἢ τῶν ἐλλήνων κατοίκων τῆς πρωτευούσης ἡμῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν τρίτην ἐν τῷ βιβλίῳ διήγησιν ἀναγινώσκομεν «τραγούδια» τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς τοῦ τῆς Μολδαυίας ἡγεμόνος Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου τοῦ φιοραῆ, (φυγάδος) ἐν τῇ ρωσικῇ Πουλτάβῃ διαμένοντος, ἢ δὲ γλῶσσα τῶν «τραγουδιῶν» τούτων αὐτῇ δεικνύεται οὔσα ἢ τῶν φαναριωτῶν, ἢ διατηρηθεῖσα μέχρις ἡμῶν, ἀφοῦ ἕως πρὸ πενήκοντα ἐτῶν ἤκουον ἐγὼ τὰς πλείστας τῶν λέξεων χρησιμοποιοιμένας ἐν ἡμῖν, τινὰς δὲ καὶ σήμερον ἀκούομεν. Ἀκούσατε λοιπὸν κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν λέξεις ξένας, ἢ παραπεποιημένας ἑλληνικὰς, ἐννενήκοντα, τέσσαρας, ἐν χρήσει παρὰ τῇ πα-

ρελθούση γενεᾷ. Ἀγιολίκι, ἀμόρι, ἀνερωτία (κατάστασις ψυχῆς ἀνευ ἔρωτος), ἀπανδοχῆ, ἄρμενα, ἀτήμου (ἀπ' ἐμαυτῆς), ἄχτι—Βασιεστιζῶ, γαζῆς, γειστίζω, γιουρουνδίζω, γκιϊμέτι, γκιϊντίζω—Ἐγλεντζῆς, ἐξιέτι, ζάπτι, ζαραφέτι, ζαριφλήκι, ζαράτισμα, ζέφκι—Ἰνταέτι, ἰφράτι, ἰφτιχάρι, ἰχτιμπάρι—Καϊμὸς, κερέμι, κέφι, κιόσκι, κλειδοστομαίζω, κονάκι, κοποῦσι, κουλαντρίζω, κουρσεύω, κουσοῦρι—Λακιρδι, λαχταριστό, λειμελέκι, λεκῆς, λιμπιστό—Μακάμι, μαμπεῖνι*, μαντάτο, μαράζι, μαραφέτι πασσαρδίζω, μεντζήλ, μεννέτι, μερχαμέτι, μετερῖζι, μουζτέ, μουντζεσέζι, μουσααδὲ, μουσουμπέτης—Νάζι, νιφέτι, νιτιζῆς, νουρλούδικον, ντέρτι—Παγῆς, παρόλα—Σαγανάκια, σάλα, σαστίζω, σαντίζω, σεβδάς, σεκρέτο, σελαμέτι, σεφᾶς, σιγουριτὰ, σκεντζῆς, σὸζ-ἀγνάδικο, σολατζάρω, σουρδίζω, σοχπέτι, σπολάτι, συντυχαίνω—Ταμπιέτι, τάρζια, τάχτι, τζάμπα, τζαρές, ζεβαέρι, τζελάτης, τζεχρές, τουρτουρίζω, τουφάνι, τσιρῖζω—Χαηβάνι, χάζι, χαλάλι, χαμαδούζικο, χικμέτι, χουζάμι, χουζ-ναζάρι.

Μὴ νομίσωμεν ὅμως ὅτι τὸ λεξιλόγιον ὅλον ἐκ τοιούτων ἀπετελεῖτο λέξεων, διότι καὶ λέξεις εἶχε τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀναμειγμένας, καὶ ἡ λαλουμένη τότε γλῶσσα σχεδὸν ὁμοίαζε τῇ σημερινῇ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν συναναστροφῶν. Πολλὰ τοιαῦτα ξένα λέξεις, οὐ σημειωθεῖσαι ἀνωτέρω, ἐσώζοντο

* ἡ λέξις ἀναφέρεται εἰς δίστιχόν τι, χαρακτηριστικὸν τοῦ τότε μαμπεῖνιοῦ (ἀνακτοβουλίου)

Εἶσαι σὰν τὸ μαμπεῖνι, πού εἰς δύο μέρη κλίνει (σελ. 149).

μέχρι πρὸ μικροῦ· διότι τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν πανεπιστήμιον, δύο καὶ τρεῖς ἑτῶν δεκάδας μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ, φάλαγγας ὄλας ἐπιστημόνων καὶ διδασκάλων κατώρθωσε ἵνα ἐξαποστείλῃ πολλὰς εἰς ὄλην τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολήν, καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν διεχέετο μέχρι καὶ τῆς εὐτελεστερας καλύβης, διανοῖγον ὀφθαλμοὺς πάσχοντας ἐκ τοῦ σκοτούς τῆς δουλείας. Συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀληθῆ τῶν ἐλλήνων ἀναγέννησιν ταύτην καὶ τὰ συσταθέντα σχολεῖα, καὶ αἱ ἐφημερίδες, καὶ οἱ πολλοὶ Σύλλογοι καὶ τὰ δημόσια μαθήματα αὐτῶν, πᾶσι δὲ τούτοις πολλὴν ἀπένευμε προστασίαν ὁ ἀλήστου μνήμης σουλτάνος Μεδζήτ, πολὺ περισσοτέραν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀζήζ, ὀλιγοτέραν δὲ ὁ Χαμήτ.

Ὁ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τῶν διασκεδάσεων τῶν πατέρων ἡμῶν οὐδαμῶς παρήλλαξε μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, καίτοι καὶ ξέναι γλῶσσαι ὠμιλοῦντο παρ' ἡμῖν, καὶ δῆθεν πολιτισμὸς εὐρωπαϊκὸς εἰσέδυνεν εἰς ἓν μέρος τῆς Κπόλεως, μόνον εἰς αὐτὸ στενοχωρούμενος· καὶ αἱ δύο δῆθεν ἐκφάνσεις αὐτῆς τῆς προόδου μαρτυροῦνται ἀπὸ τοῦ 1792, εἰς τὰ «Ἐρωτος ἀποτελέσματα» (σελ. 2 καὶ 40)· ἐπειδὴ οἱ εὐγενεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνειθίζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν νὰ μανθάνουν καλλίτερα ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν, διὰ νὰ ἡδύωνται μὲ τὰ διάφορα ρωμάντζα, ὅπου ἔχει.

Ἐκτοτε μαρτυρεῖται καὶ τοῦ Σταυροδρομίου ὁ χαρακτὴρ, οἷος καὶ νῦν, προκαλέσας ἐπ' ἐσχάτων τοὺς κρωγμοὺς αἰγῶλιων νυκτινόμων—οὐχ ἑλληνο-

φώνων — «εἰς τὸ Σταυροδρομῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι κατοικίημα τῶν εὐρωπαϊῶν, δηλ. ὄλων τῶν πρέσβων τῶν τῆς Εὐρώπης αὐλῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνθεῖ ἢ ἐλευθερία τῶν κατοίκων ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊότερα μέρη» κλπ. Ἄλλ' εἰς αὐτὸ τότε κέντρον θρησκευτικὸν ἔλιπεν, οἱ δὲ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ τῆς Καφατιανῆς ἐπεσκέπτοντο τοὺς κατοίκους Σταυροδρομίου, τὸ ὁποῖον μετὰ τὰ 1800 ἀπετέλεσεν ἰδίαν κοινότητα, καὶ μετὰ τὸ 1830 καὶ μάλιστα μετὰ τὸ 1840 κατ' ὀλίγον ἔσυρεν ἐκεῖ τὰς κυριώτερας καὶ μᾶλλον εὐπορούσους τῶν οἰκογενειῶν τοῦ παλαιοῦ Φαναρίου. Λέγων δὲ «παλαιοῦ» ἐννοῶ τὸ πρὸ τοῦ 1880, ἀφοῦ τῷ 1871 ἐκάη καὶ πάλιν ἀρκετὸν μέρος τοῦ Μουχλίου, τῷ 1877 ἐκάη μέγιστον μέρος τῆς συνοικίας Φαναρίου, τῷ 1879 μέρος τοῦ Τζιβαλίου αἱ δὲ παλαιότεραι τῶν φαναριωτικῶν οἰκογενειῶν δισκορπίσθησαν εἰς τὸ Σταυροδρομῖον, εἰς τὴν Ἀφάμειαν (Μακροχώρι), εἰς τὴν Χαλκηδόνα.

Ἐκτοτε ἐμείναμεν ἡμεῖς, τηρηταὶ καὶ μνήμονες συνηθειῶν, χρονογράφοι πεπραγμένων ἀφρόνων καὶ φρονίμων, ζηλωταὶ καθεστώτων ἱερῶν καὶ κοσμικῶν, τὴν ἐν γένει περὶ τῶν φαναριωτῶν ἀλήθειαν γυμνὴν παριστῶντες, σννιστῶντες δ' εἰς τοὺς μεταγενεστεροὺς ἡμῶν ἵνα γράψωσι κ' ἐκεῖνοι περὶ ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν, κρίνοντες τὸ ἔργον ἡμῶν αὐστηρῶς, ὡς τὸ ἔργον τῶν πρὶν ἡμῶν ἡμεῖς.

ΣΗΜ. Τῆς παρούσης διατριβῆς τὸ ἡμισυ μόνον μέρος ἀνεγνώσθη, τοῦ δὲ λοιποῦ μέρους ἀπὸ στόματος ἐδόθη περίληψις.

ΙΔΡΥΤΑΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

(ὄσοι προκατέβαλον γρόσια 100 καὶ ἄνω)

Ἄρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας Εὐδωρος, ἐπίτροπος τοῦ Παναγίου Τάφου 200.

Ἐπίσκοπος Εἰρηνοπόλεως Φώτιος, προϊστάμενος Σταυροδρομίου 200.

Π. Γ. Παπακωνσταντίνου, διευθυντῆς καὶ καθηγητῆς τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς 200.

Διάκονος Δωρόθεος Γεωργιάδης, καθηγητῆς τῆς αὐτῆς Σχολῆς*, Ἀλέξανδρος Ἰατρόπουλος, » » »

» Ἐρριέτα Γ. Κωνσταντινίδου, διευθύντρια τοῦ ἔθν, Ἰωακείμειου παρθεναγωγείου, Σοφοῦλα Πακλατζόγλου 200.
Ἄγγελικὴ Νικολαΐδου, Ἀλεξάνδρα Ζιβρά, Ἰσαβέλλα Μ. Γεδεών, Κορηλία Κρυσταλίδου (101), Λουκία Ν. Χαριτωνίδου (105), Μερὸπη Κουρέκογλου (101), Πηνελόπη Καζαντζόγλου (101).
Σοφοῦλα Μ. Γεδεών, Σοφοῦλα Παπάζογλου.

Μ. Χαρτοφύλαξ Μ. Ι. Γεδεών 400

Κυπρ. Συνιόσογλους, ἱατρός 300

Λουκάς Κανάκης 250

Ἄδελφοὶ Κοντογιάννη 200

Παπάζογλους Παντελ. 200

Ἄγγελίδης Ἀρίσταρχος Ἀγνιάδης Ἰωάννης Ἀθανασιάδης Ναθαναήλ Ἀποσίδης Γεώργιος Βασιλειάδης Ἰωάννης Γεωργιάδης Ἀθανάσιος (120) Δοπτόγλους Πρόδρομος Ἰπεκτζόγλους Ἰωάννης Κουμερκιάριδης Γεώργιος Κυριακίδης Ἄγγελος Λίκος Ἀπόστολος Μαυρίδης Παναγιώτης Μιχαηλίδης Γεώργιος (101) Μιχαηλίδης Μιχ. (101) Μουράδογλους Βασίλειος (151) Μουράδογλους Εὐδόκιος (101) Νικολαΐδης Νικόλαος (101) Οἰκονομίδης Σωκράτης Σαχινίδης Λάζαρος Σινιόσογλους Πρόδρομος 101) Σπαθάρης Ἀνδρέας Τρυφίδης Πηλεὺς Πολιτάρχης Μ (Κρής) Δημητριάδης Σοφοκλῆς Μωραΐτης Χαραλάμπης Κουενῆς Ἰω. Κουενῆς Κωνστ.

Ρίτσος Βασίλειος ἱατρός (ἀπεβίωσε πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ φυλλαδίου.

Πολλαὶ Ἀγγελίαι περὶ τῆς ἐκδόσεως ἡμῶν ταύτης δὲν ἐπεστράφησαν εἰς ἡμᾶς ἕως σήμερον· καὶ συνεπῶς ὁ κατάλογος τῶν ἰδρυτῶν καὶ τῶν ἰδρυτριῶν ἴσως εἰς τὸ τρίτον τεῖχος θὰ συμπληρωθῇ.

* ὅσα ὀνόματα γράφονται χωρὶς σημειώσεως ποσοῦ, προκατέβαλον γρόσια ἀκριβῶς ἑκατόν.